

Osmanlı Ceza Hukukunda Hile (Aldatma- Dolandırıcılık) Suçları ve Cezaları*

Deception (Cheat- Fraud) Crimes and Penalties in Ottoman Penal Law

Mehmet KOÇ^a

^a Dr. Öğr. Üyesi,, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
e-Posta:mehkoc06@hotmail.com , <http://orcid.org/0000-0002-2443-1652/>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	05.02.2019
Kabul Tarihi:	14.04.2019
Yayın Tarihi:	26.06.2019

Özet

Klasik fıkıh kitaplarında suçlar, şâri' tarafından cezası belirlenmiş olup olmadığı ve suçun çeşidini de dikkate alan had, kısas ve ta'zir suçları ve cezaları şeklinde tasnif edilmektedir. Had suçları Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezaî müeyyideleri ifade eder. Kısas suçu, şahısların hayat ve vücut bütünlüğüne karşı yapılan haksız saldırı sonucu oluşur. Bu suçlar kasten işlenirse öngörülen asli ceza kısastır ve bu şâri' tarafından belirlenmiştir. Ta'zir suçları, şâri' tarafından hakkında belirlenmiş bir ceza müeyyidesi olmayan, had ve kısas suçları dışında kalan, miktarı ve uygulaması yasama organına veya belli ölçüler dahilinde takdiri hakime bırakılmış Allah veya kul hakkını ihlal eden hukuka aykırı fiillere denir. Hile (aldatma-dolandırıcılık) eylemleri İslam ceza hukukunda ta'zir suçları kapsamında değerlendirildiği gibi İslam hukukunun büyük ölçüde tatbik edildiği Osmanlı ceza hukukunda da ta'zir suçları içerisinde değerlendirilmektedir. Osmanlı hukukunda hile suçlarını çoğunlukla kalpazanlık, sahte evrak düzenlemek ve esnafın yiyecek maddeleri ile alakalı aldatma eylemleri oluşturmaktadır. Çoğunlukla alışveriş işlemlerinde karşılaşılan bu suç tipleri insanların aldanmasına yol açtığı ve ticari faaliyetlerde olmazsa olmaz kabul edilen karşılıklı güven duygusunu zedelediği ve haksız kazançlara yol açtığı için İslam ceza hukukunda bu suçun faillerine çoğunlukla ta'zir cezası olan dayak cezası uygulanmaktadır. Ancak Osmanlı'da benzer suçları işleyen faillere, Osmanlı ceza hukukunun yazılı kaynakları kabul edilen fetva mecmuaları, kanunname maddeleri ve mahkeme defterlerinde gördüğümüz üzere suçun, suçlunun vasfı ve suça etkili olan haller de dikkate alınarak hafif-ağır çeşitli ta'zir yaptırımları uygulanmaktadır. Osmanlı hukuk uygulamalarında suçlulara siyaseten katl, organ kesme, kürek, hapis, kalebentlik, pranga, sürgün, dayak, teşhir, meslekten ihraç, azil, müsadere ve para cezaları gibi çeşitli ta'zir yaptırımları icra edilmektedir.

Anahtar sözcükler:- Osmanlı, hile, aldatma, ta'zir, dayak.

Giriş

Hile (aldatma-dolandırıcılık) çoğunlukla alışveriş işlemlerinde ortaya çıkan suç çeşitlerinden biridir. İslam ceza hukukunda bu tür eylemler tazir suçları kapsamında değerlendirilerek bu suçların faillerine ta'zir yaptırımları uygulanmaktadır. Biz bu çalışmamızda Osmanlı hukukçularının bu tür suçlara ne tür ta'zir yaptırımları uyguladıklarını tespit etmeye çalışacağız.

* Bu makale, şahsım tarafından hazırlanan "Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları" isimli doktora tezinden istifade edilerek yazılmıştır.

1- İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi

Hile ve dolandırıcılık terimlerini açıklamadan önce İslam ceza hukukundaki suç çeşitlerinden kısaca bahsedelim. Klasik fıkıh kitaplarında suçlar, şâri' tarafından cezası belirlenmiş olup olmadığı ve suçun çeşidini de dikkate alan had, kısas ve ta'zîr suçları ve cezaları şeklinde tasnif edilmektedir.¹

Had suçları Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezaî müeyyideleri ifade eder.² Had suçlarını en geniş çerçeveden ele alanlar bunların sayısını yedi olarak belirlerler; zina, kazf, içki içmek, hırsızlık, hırâbe, irtidat ve isyan (bağy).³

Kısas suçu, şahısların hayat ve vücut bütünlüğüne karşı yapılan haksız saldırı sonucu oluşur. Bu suçlar kasten işlenirse öngörülen asli ceza kısastır ve bu şâri' tarafından belirlenmiştir.⁴

Ta'zîr suçları, şâri' tarafından hakkında belirlenmiş bir ceza müeyyidesi olmayan, had ve kısas suçları dışında kalan, miktarı ve uygulaması yasama organına veya belli ölçüler dahilinde takdiri hakime bırakılmış Allah veya kul hakkını ihlal eden hukuka aykırı fiillere denir.⁵ Ta'zîr suçlarını tek tek saymak mümkün değildir. Çünkü zamanla yeni suç tipleri ortaya çıkmaktadır. Ta'zîr cezası gerektiren suçların genel kabul gören bir sayımı olmamakla birlikte Allah hakkını ihlal eden ve kul hakkını ihlal eden suçlar şeklindeki ikili tasnifin⁶ yanı sıra masiyetin büyüklüğü, suçun kapsamı ve mağdurları, suçun alanı (korunan hukuki yarar), suçun işleniş biçimi ve verilen cezanın asli olup olmadığı açılarından farklı tasnifler yapılmaktadır.⁷

Ta'zîr cezaları ve miktarları belirlenirken suçun, suçlunun vasfı ve suça etkili olan haller dikkate alınır. İşlenen suçun hafif veya ağır olması, uygulanacak ta'zîr cezasının türünü ve miktarını belirler.⁸ Aynı şekilde suçlunun vasfı da ta'zîr cezasının türünü ve miktarını belirlemede önemli sebeplerden biridir. Örneğin suçlunun örnek bir şahsiyet olması, kamu görevlisi olması cezada ağırlatıcı sebep, suçlunun yaşlı, hasta veya sakat olması da cezada hafifletici sebep olabilir.⁹

Suçta etkili haller cezanın hafif veya ağırlaşmasını sağlar. Burada tekerrür ve itiyad kavramları öne çıkmaktadır. “Bir suçun mahkumiyetten sonra tekrar işlenmesine tekerrür, ikinci mahkumiyetten sonra tekrar işlenmesine itiyad denir.”¹⁰ Örneğin toplumda iyi olarak bilinen kişinin ilk defa suç işlemesi halinde ona en hafif ta'zîr yaptırımlarından olan ilam ve vaaz uygulanır. Ancak suçu ilk defa değil tekrar tekrar işleyen suçluya daha ağır ceza olan dayak veya hakimin uygun göreceği başka bir ta'zîr cezası uygulanabilir.¹¹

Osmanlı ceza hukukunda suçların taksimi klasik fıkıh kitaplarında olduğu gibi had, kısas ve ta'zîr şeklinde yapılmaktadır. Fetva mecmuaları ve kanunname maddelerinde hem had kavramını hem de kısas ve ta'zîr kavramlarını görmekteyiz.¹² Osmanlı hukukundaki ta'zîr suç ve cezalarının mahiyetini daha iyi kavramak için şer'î hukuk, örfî hukuk ve kanunname terimlerini açıklamamız gerekir.

Osmanlı hukukunda şer'î hukuktan kasdedilen Kur'ân, sünnet, icma ve kıyas gibi şer'î delillere dayanarak İslam müctehidlerinin fıkıh kitaplarında devletin müdahalesinden

¹ Köse, Saffet, “Osmanlıda Şer'î Cezalar”, *İslâmiyat*, II/4, s. 23; Bardakoğlu, Ali “Ceza”, *DİA*, VII, 473.

² Had suçlarının tarifleri için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *el-Hudûd ve't-Ta'zirât*, thk. Bekr b. Abdillâh Ebû Zeyd, Dâru'l-Asime, Riyad 1995, s. 23; Behnesi, Ahmed Fethi, *el-Ukûbe fi fıkhi'l-İslâmî*, Dâru'r-Râid el-Arabî, Beyrut 1983, s. 124; Âmir, Abdulazîz Musa, *et-Ta'zîr fi's-Sher'ati'l-İslâmiyye* Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1969, s. 13; Avvâ, Muhammed Selim, *fi Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, Dâru'n-Nahda, Kahire 2006, s. 151.

³ Udeh, Abdulkâdir, *et-Teşri'u'l-cinâiyyi'l-İslâmî mukârinen bi'l-kânûni'l-vad'i*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998, I, 105-106.

⁴ Bakara, 2/178; Mâide, 5/45.

⁵ Udeh, *et-Teşri'u'l-cinâiyyi*, I, 126; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayinevi, İstanbul 1976, III, 24; Başoğlu, Tuncay, “Ta'zîr”, *DİA*, XL, 198; Boynukalın, Mehmet, “Suç”, *DİA*, XXXVII, 454; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, “Cinâyet”, XVI, 59.

⁶ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 57-58.

⁷ Başoğlu, “Ta'zîr”, *DİA*, XL, 199.

⁸ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 497.

⁹ Avcı, Mustafa, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2014, s. 221-224.

¹⁰ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 199.

¹¹ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 501.

¹² Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Yayinevi, İstanbul 1972, s. 141-157; Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kânunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, I, 46-74.

bağımsız olarak tedvin ettikleri hükümlerdir.¹³ Osmanlı kanunnamelerinde şer'î hukuk yerine, şer'î yahut şer'-i şerif terimleri kullanılmıştır. Bu hükümler hiçbir şahsın veya heyetin onayına gerek olmaksızın geçerlidir ve bütün müslümanları bağlar. Bunlarda kanun koyucu Allah veya peygamberidir.¹⁴

İslam hukukunun fer'î delillerinden biri olarak kabul edilen örfün, şer'î hükümlere aykırı olmamak şartıyla bir hüküm kaynağı olarak kullanılmasına fıkıh usulcülerinin müsaade etmiştir. İslam hukukunun tâli kaynakları kullanılarak ve örf-adet kaideleri esas alınarak, ister zamanın ülümri ve isterse müctehid hukukçular tarafından ortaya konan hukuki hükümlerin hepsine adet hukuku veya örfi hukuk denilmektedir. Osmanlı hukukunda örfi hukuk tabiri kullanıldığında ise fıkıh usulünde tarif edilen manasıyla yakından ilgisi olmakla beraber ilk bakışta isminin hatıra getirdiği gibi bir örf ve adet hukuku anlaşılmalıdır.¹⁵

Örfi hukuk denildiğinde, İslam hukukunun devlete tanımış olduğu yasama yetkisine bağlı olarak geliştirilen kanun hukuku anlaşılmalıdır.¹⁶ Özellikle idare, ceza, anayasa, mali hukuka dair bazı meselelerde ve özel hukukla ilgili ictihadi mevzularda, İslam hukuku yasama organına sınırlı teşri'i yetki tanımıştır. Osmanlı hukukunda, örfi hukuk denilince ülümre tanınan sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde, mütehassıs İslam hukukçularının ictihad ve fetvalarına da başvurularak ortaya konan hukuki hükümler akla gelmelidir.¹⁷ "Örfi hukuk, Osmanlı'da padişahların irade ve fermanlarına dayanan ve modern anlamda kanunilik özelliği taşıyan hukuk normlarının genel adıdır."¹⁸ Osmanlı padişahlarının münferit ferman ve kanunlarıyla yapılan bu düzenlemeler zamanla önemli bir yeküne ulaşınca oluş biçiminin klasik İslam hukukundan farklı oluşu göz önüne alınarak ayrı bir isim verilmiş, örf veya örfi hukuk denilmiştir.¹⁹

Kanunnameler, padişahların farklı zaman ve zeminde şer'î hukukun kendisine verdiği salahiyyete dayanarak ve gerektiğinde şeyhülislamın fetvalarını da dikkate alarak genellikle idari, mali, cezai ve değişik hukuk alanlarında emir ve fermanlarla ortaya koydukları hukuki kaideleri ihtiva eder.²⁰ Kanunnameler, divan-ı hümayun üyelerinden nişancı tarafından hazırlanır, aslında kalemiye denilen Osmanlı bürokrasisinin reisi ve divan üyesi olan nişancının örfi-sultani hukukun tanzim ve tatbikinde geniş salahiyyet sahibi olması hasebiyle hukuk konusunda önemli yeri vardır ve "müfti-i kânun" ismiyle de anılırdı.²¹ Nişancı, kanunnamelerin şeklen usulüne uygun hazırlanmasına nezaret eder. Kanunnamelerin, muhteva olarak şer'î hukuka aykırı olmaması için de şeyhülislamlığa sorularak kanunun meşruluğu fetvaya bağlanır. İstişare mahiyetinde de olsa padişahların kanun ve fermanların çıkarılmasında şeyhülislamla teşrik-i mesaide buldukları bilinmektedir. Meseleler divanda görüşüldükten sonra padişahın tasdikiyle kanun haline gelir ve uygulanır.²²

2-Osmanlı Ceza Hukukunda Hile (Aldatma-Dolandırıcılık) Suçlarına Uygulanan Yaptırımlar

Osmanlı ceza hukukunda hile suçlarına uygulanan yaptırımlara geçmeden önce İslam ceza hukukunun bu suçlara bakışından kısaca bahsedelim.

Fıkıh literatüründe "insanlarla olan münasebetlerde karşı tarafı aldatma, zarara

¹³ Aydın, Mehmet, *Türk Hukuk Tarihi*, 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 66; Akgündüz, "Osmanlı Hukukunda Şer'î Hukuk-Örfi Hukuk İkilemi ve Yasama Organının Yetkileri", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, XII/2, s. 117.

¹⁴ Cin, Halil-Akgündüz, Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 197

¹⁵ İnalçık, Halil, *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 27.

¹⁶ Köse, "Osmanlıda Şer'î Cezalar", *İslâmîyat*, II/4, s. 27; Koşum, Adnan, "Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/17, s. 146.

¹⁷ Akgündüz, *Kânunnâmeler*, I, 51.

¹⁸ Bardakoğlu, "Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine", *Yeni Türkiye*, sy. 31, s. 710.

¹⁹ Aydın, "Osmanlı Hukuku'nun Genel Yapısı ve İşleyişi", *Türkler*, c. 10, s. 25.

²⁰ Akgündüz, *Kanunnâmeler*, I, 78; Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2008, s. 180.

²¹ Afyoncu, Erhan, "Nişancı", *DİA*, TDV Yayınları, XXXIII, 157.

²² Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Yayınevi, İstanbul 1998, s. 96; Ekinci, s. 181; Gökbilgin, M. Tayyib, "Nişancı", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 299-300; Aslan, Nasi, "Klasik Dönem Ceza Kanunnâmeleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/2, s. 25.

sokma" manasını ifade etmede tağrîr,²³ tedlîs,²⁴ tevriye,²⁵ gaş(ğış),²⁶ hud'a/hadîa,²⁷ hile,²⁸ ihtilâs²⁹ gibi kelimeler kullanılmaktadır.³⁰ Ticari ilişkilerin karşılıklı rızaya dayanmasını emreden ayet,³¹ aldatmayı yasaklayan ayetler³² ve hadislerle³³ hile-aldatma yasaklanmaktadır. Ancak bu suçun dünyevi cezası naslarda belirtilmemektedir. Bu tür suçlar yukarıda da zikredildiği üzere ta'zîr suçları kapsamındadır. Zikredilen hadis ve ayetler suçun kanuni, fiilin icrası maddi ve kasıtlı yapılması da manevi unsurunu oluşturmaktadır.

Hile yaparak karşı tarafı aldatan kişilere ta'zîr cezası verileceği konusunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği bulunmaktadır.³⁴ Örneğin satıcıdan aldığı malın sahtesini yaparak değiştirme düşüncesiyle satıcıya iade eden ve karşılığında yeni bir mal alan kişiye malı gizlice almadığı için had cezası verilemeyeceği için ta'zîr cezası uygulanmaktadır.³⁵ Bir şahsa olan borcunu ödememek için iflas ettiğini ilan eden kişiye de hileli iflastan dolayı ta'zîr cezası verilir.³⁶ Ölçü ve tartı aletlerini bozarak insanları aldatanlara ta'zîr cezası uygulanır.³⁷ Alışveriş muamelelerinde halka bile bile zarar verenler şiddetli ta'zîre³⁸ müstahak olurlar.³⁹

İnsanları aldatma yollarından birisi de kalpazanlık yapmaktır. Toplumunu zarara uğratmak için tedavüldeki paraların taklidini yaparak, paraları piyasaya sürmek kalpazanlık suçunu meydana getirir. Kalpazanlık suçunu işleyenlere şiddetli ta'zîr ve uzun süreli hapis cezası verilir.⁴⁰

Bu suçu işleyenlerin katli hususunda fıkıh kitaplarında sarih bir ifade bulunmasa da suçu işlediği şer'an sabit olanlar sâi bi'l-fesâd kategorisinde değerlendirilerek toplumun menfaati için öldürülebilirler. Kalpazanlık suçu şer'an sabit olmayanlar (örneğin ellerinde sahte para bulunanlar) hakkında ta'zîr cezaları uygulanabilir.⁴¹

İslam hukukunda sahte mühür, damga, belge yapma ve kullanma suçunun yaptırımı naslarla açıklanmadığı için belgede sahtecilik ta'zîr suçu olarak kabul edilmektedir.⁴² Mahkeme tarafından verilen belgeleri tahrif veya sahte mühür kullanarak sahte belge üreten kişilere ta'zîr cezası uygulanır.⁴³

İslam ceza hukukunda olduğu gibi Osmanlı ceza hukukunda da hile, ta'zîr suçları kapsamında değerlendirilmektedir. Osmanlı'da bu tür suçlar için fetva mecmuaları ve kanunnamelerde hafif ve ağır farklı ta'zîr yaptırımları öngörülmektedir. Mahkeme kararlarında da bu yaptırımların uygulandığını görmekteyiz. Osmanlı hukuk

²³ Tağrîr: "Satım, icâre vb. ıvazlı akidlerde taraflardan birinin ya da onunla irtibatlı üçüncü kişinin söz veya davranışı ile diğer tarafın kasten aldatılmasıdır." Günay, Hacı Mehmet, "Tağrîr", *DİA*, XL, 375.

²⁴ Tedlîs: "Bir şeyin ayıbını gizlemek." *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Hadîa", IX, 32.

²⁵ Tevriye: "Bir şeyin gerçeğini içinde gizleyerek sahtesini dışa vurmaktır." *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Hadîa", IX, 32.

²⁶ Gış: "Bir şeyin gerçek durumunu değiştirme, hukuki işlemin konusunda veya bedelinde mevcut olmayan iyi bir özelliği varmış ya da olumsuz bir özelliği yokmuş gibi göstermek." Günay, "Tağrîr", *DİA*, XL, 375.

²⁷ Hadîa: "İnsanın içinde gizlediği şeyin tersini dışına yansıtmasıdır." *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Hadîa", IX, 32.

²⁸ Hile: "Bir kimseyi istenen yönde bir irade beyanında bulundurmamak için onda yanlış bir kanaat uyandırarak veya mevcut bulunan hatalı fikrin devamını sağlayarak yanıltılmak." Köse, "Hile", *DİA*, XVIII, 28.

²⁹ İhtilâs: "Hile, oyun ve düzen ile karşıdaki insanın dalgınlığından dolayı bir şeyi el çabukluğu ile ele geçirmek." *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "İhtilâs", II, 288.

³⁰ Köse, "Hiyel", *DİA*, XVIII, 170.

³¹ "Ey iman edenler karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin." Nisâ, 4/29.

³² "Ölçüyü tam yapın, eksik verenlerden olmayın, doğru terazi ile tartın, insanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." Şuarâ, 26/181-183.

³³ "Bizi aldatan bizden değildir." Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Zübeyr Nasır Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2001, "İmân", 164; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetü Mustafa Albani, Kahire 1978, "Büyü", 72. "Bir adam alışverişlerde aldatıldığını peygamberimize söyledi, peygamberimiz ona, alışveriş yaptığında karşı tarafa aldatma yok diye söyle dedi" Buhârî, "Büyü", 48.

³⁴ *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Ta'zîr", XII, 256; Köse, "Hile", *DİA*, XVIII, 29.

³⁵ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 215.

³⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 316.

³⁷ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 286; Şekerci, Osman, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zîr Suçları ve Cezaları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1996, s. 108; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Gış", XXXI, 228; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Tazîr", XII, 284.

³⁸ Şiddetli ta'zîr, değnek sayısının artırılması veya dayağın şiddetinin artırılması anlamında kullanılmaktadır. Koç, Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Ta'zîr Suç ve Cezaları*, Aybil Yayınevi, Konya 2017, s. 25.

³⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 317.

⁴⁰ Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 276; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 316; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 415.

⁴¹ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 415; Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katli*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007, s. 44.

⁴² Âmir, *et-Ta'zîr*, s. 277-278.

⁴³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 316; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 416; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Tazîr", XII, 283.

uygulamalarında bu tür suçları işleyen failere siyaseten katıl,⁴⁴ organ kesme, kürek,⁴⁵ hapis,⁴⁶ kalebentlik,⁴⁷ pranga,⁴⁸ sürgün,⁴⁹ (ta'zir),⁵⁰ dayak,⁵¹ teşhir,⁵² meslekten ihraç,⁵³ müsadere,⁵⁴ azil,⁵⁵ ve para cezaları⁵⁶ gibi çeşitli ta'zir yaptırımlarının icra edildiğini görmekteyiz.

2.1. Siyaseten Katıl Czası

Kanunamelerde kalpazanlık yapanların asılarak idam edileceği beyan edilmektedir. Fatih Bosna Sancağı Kanunnamesi m.8: "Her kanda kalpazan bulunursa, o yerin kadısı ve subaşı katına iletip onlar dahi teftiş edip görelere. Şer' ile kalpazanlığı sabit olursa hükm edeler, mezkur kulum boğazından asıp..."⁵⁷

Benzer hüküm II. Bayezid Maden Yasaknamesi m.8'de bulunmaktadır. "Ve bir kimesnenin elinde kalp akçe bulunsa, kulum tutup kadı ve subaşı katına ilet. Onlar dahi şer' ile teftiş eyleyeler. Bi-hasebi's-şer' kallaplığı zahir olur ise, onlara hükm edeler. Kulum salb edip..."⁵⁸

Fetva mecmualarında da kalpazanlık suçunu işleyenlere idam cezasının verileceği ifade edilmektedir. "Birkaç kimesneler kalpazanlık etmek üzere ahzolanup yanlarında ve

⁴⁴ Ta'ziren (siyaseten) katıl, had ve kısas cezası olmaksızın yetkili otoritenin suçluya idam kararı vermesidir. Ta'ziren katıl, genellikle suç işlemeyi tekerrür ve itiyad haline getiren, başka bir şekilde suç işlemekten alkonulamayan veya eylemleri kamu düzeni için tehdit oluşturan ve ıslahı kabil olmayan suçlulara uygulanır. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 309.

⁴⁵ Kürek, hürriyeti bağlayıcı cezalardan olan hapis cezasının daha ağır infaz türlerinden biridir. Gemilerde kürek çekirmek ve ağır işlerde çalıştırmak suretiyle infaz edilmektedir. Bu yönüyle hapisten daha ağır bir cezadır. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, Atlas Yayınları, Konya 2017, s. 255.

⁴⁶ "İslam hukuk literatüründe hapis, gerek idarî ve ihtiyatî tedbir gerekse ceza amaçlı olsun, kişi hürriyetinin bağlanmasını ifade eden genel bir terimdir." Bardakoğlu, "Hapis", *DİA*, XIV, 54; Geniş bilgi için bk. Avcı, *Hukuk Tarihimizde Hapis*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2014, s. 9-20.

⁴⁷ "Suçluların bir kale sınırları içinde hapsedilmesi anlamına gelen ve Osmanlıda XVIII. yy. dan itibaren belirli ölçüde uygulanmaya başlanan kalebentlik cezası, suçluların surlarla çevrili kaleden dışarı çıkmamak üzere oturmaya mecbur tutulmaları sebebiyle bir çeşit hapis; kendi memleketlerinden uzak kalelerde bulunmaları yönüyle de bir çeşit sürgün cezasıdır. Ancak kalebentlik sürgünden ağır; hapisten hafif ceza olarak kabul edilir." Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 255.

⁴⁸ Pranga, hapis cezası alan suçlunun ayaklarına zincir bağlanarak cezanın infaz edilmesidir. Özellikle mükerrir suç işleyenlere uygulanan bir ceza şeklidir. Avcı, "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellikle Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 45, s. 133.

⁴⁹ Sürgün, suçlu bir kişinin veya topluluğun ceza yahut güvenlik tedbiri olarak, yaşadığı yerden başka bir yere belli bir süre kalmak üzere isteği dışında gönderilmesi ve orada ikamet etmeye mecbur edilmesidir. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 307; Âmir, *et-Ta'zir*, 389; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Nefy", XLI, 118; Türcan, Talip, "Sürgün", *DİA*, XXXVIII, 164.

⁵⁰ Osmanlı kanunnameleri, fetva mecmuaları ve mahkeme kayıtlarında yer alan "ta'zir-i şedid" kavramı değnek sayısının artırılması veya dayanın şiddetinin artırılması anlamında kullanılmaktadır. Sadece "ta'zir" ifadesinin geçtiği kayıtlardan ta'zirin hangi türünün kastedildiği kesin bir şekilde anlaşılmadığı için herhangi bir ta'zir cezası kastedilmiş olabilir. Ancak birçok kayıтта ta'zir cezasının türü "hapis, kürek, kalebent, sürgün, para (cerime, cürm), teşhir vb." şeklinde açıkça ifade edildiği için "ta'zir edilmesi, olunması vb." ifadelerden sadece dayak cezası anlaşılabilir. Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*, s. 25.

⁵¹ Dayak cezası, suçluya el veya değnekle vurmak şeklinde uygulanır. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, III, 307. Dayak cezası, fıkıh kitaplarında celde; Osmanlı Kanunnamelerinde ise, ağaç, değnek, çomak, kırbaç ve falaka isimleri ile yerini bulmaktadır. Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 293.

⁵² Teşhir, "İrtikab olunan suç ve failin bir ilan vasıtasıyla halka duyurulması" veya "caninin işlediği suçun insanlara duyurularak ondan sakınmaları hususunda uyarılmaları ve yaptığı rezilliklerin herkese duyurulmasıdır" Kılınç, Ahmet, *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Czası*, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s. 15-19.

⁵³ Meslekten ihraç, esnaflara özel uygulanan bir ceza şeklidir. Esnaflıkta hile ve dolandırıcılık gibi suçları işleyenlere bir daha o mesleği yapmamak üzere yasak konulmasıdır. Demirtaş, Mehmet, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 300.

⁵⁴ Müsadere, devlet tarafından hazineye irat kaydetmek veya bir süre koruma altına almak üzere ceza veya tedbir olarak bir mala el konulması tasarrufudur. Özellikle kamu görevlilerinin haksız yollarla elde ettikleri gelir veya emlakın tamamına ya da bir kısmına devletin el koymasını ifade eder. Tomar, Cengiz, "Müsadere", *DİA*, XXXII, 65. Müsadere, aynı bir malî yaptırımdır, ancak bazı durumlarda nakdi para cezasına da çevrilebilir. Esen, Hüseyin, *İslam Hukukunda Mali Cezalar*, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2006, s. 142. Müsadere, tek başına bir yaptırım olarak uygulanabildiği gibi, ek bir yaptırım olarak da verilebilir. Âmir, *et-Ta'zir*, s. 435. Zorla sattırma da müsadere çeşitlerindedir. Suçlunun elindeki malı zorla başkalarına sattırmakla gerçekleşen ve çoğunlukla karaborsacılık ve narha uymayan kişilere uygulanan bir tedbir olarak Osmanlı uygulamasında yerini almaktadır. İtlaf ve hedm de (yıkmak) müsadere çeşitlerindedir. Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*, s. 38.

⁵⁵ Azil, kamu görevlisinin vazifesini suistimal etmesi veya cezayı gerektirecek bir suç işlemesi sebebiyle kamu görevinden çıkarılmasıdır. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye* III, 307; Atar, Fahrettin, "Azil", *DİA*, IV, 327.

⁵⁶ Mali ceza suçlunun mal varlığına yönelik bir müeyyidedir. Mali cezaların hangi suçlara karşılık, ne miktarda verileceği naslarla belirlenmeyip ilgili mercilerin takdirine bırakılmıştır. Suçludan yapılması istenen ödeme, verilen zararın, telef edilen mal ve menfaatin karşılanmasına yönelikse tazmin; kişiye mali bir ceza uygulanmasına yönelikse gâmet veya tağrim olarak adlandırılır. *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Gâramet", XXXI, 148; Bardakoğlu, "Gâramet", *DİA*, XIII, 360; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 327.

⁵⁷ Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 482.

⁵⁸ Akgündüz, *Kanunnameler*, II, 296

evlerinde kalb akçe ve kalb zolata (gümüş) ve müzevver tuğralı ve zincirli altın sikkeleri bulunup gereği gibi teftiş olundukta o sanat-i habiseyi kendiler işledikleri zahir ve mütehakkik olsa sâi bi'l-fesâd olmalarıyla şerr ve fesadlarını def için o kimesneler siyaseten emr-i veliyyü'l-emr ile katlleri meşru olur mu? Cevap: Olur.⁵⁹

Uygulamalarda da ispat edilen kalpazanlık suçunun idamla karşılık bulduğunu görmekteyiz. Örneğin 1590 tarihli Üsküdar mahkemesindeki bir kayıta, kalpazanlığı sabit olan Raziye isimli kadının siyaseten katl edilmesine hükmedilmiştir.⁶⁰ 1620 tarihli Eyüb mahkemesindeki benzer bir kayıta, kalpazanlık yaptığı için idam edilen kişinin tereke kayıtları bulunmaktadır.⁶¹

Osmanlı hukuk uygulayıcıları halkın temel gıda maddesi olan ekmeğin tartısında eksiklik olmaması ve iyi pişirilmesi konusunda çok titiz davranmaktadırlar. Bu konuda hile ve aldatma yapan esnafa ağır cezalar uygulanmaktadır. Bu örneklerden birisini III. Selim'in (1789-1807) bir hatt-ı hümayununda (ferman-emir) görmekteyiz. "Kaymakam Paşa, evvelki gün tebdilde ekmek pek bozuk olmakla ekmekçileri sana gönderdim. **Elbet kabahat hangisinde ise dükkanın önünde bugün asasin.** Ben ne vakit tebdile çıksam böyle rastgeliyorum. Sen bulmuyorsun. Kabahat kapıdaki çukadarlarıdır, haber veriyorlar. O eski tebdilleri değiştirip kendi etbalarından tebdiller edersen hoş olur. Onlar gezer haber verirler ve hem şeyhülislama takrir yazasın, İslambol efendisine bir eyi tenbih etsin eğer bir dahi ekmekleri böyle eksik görürsem İslambol efendisini nefy ederim." III. Selim, hatt-ı hümayunda görüldüğü üzere bozuk ekmek imal eden ekmekçilerin dükkanları önünde asılmasını emretmektedir.⁶² III. Selim'in bu katı tutumu, bozulan esnaf teşkilatını yeniden yapılandırmak için büyük mücadelesinden kaynaklanmaktadır.⁶³

Uygulamadaki başka bir örnekte, İstanbul Mercan'da halka gramajı düşük ekmek satan tezgâhtar, fırının önünde idam edilmiştir. Firar eden fırıncı ustasının da yakalanıp idam edilmesi emredilmektedir.⁶⁴

Osmanlı belgelerinde geçen "tezvir" terimi, sahte belge düzenleme, "telbis" ise sahte belgeyle aldatma ve kandırma anlamında kullanılmaktadır.

1596 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Amasya'da meydana gelen olayda, Hacı Mehmet isimli şahsa, kazada bulunan medreseye sahte belge düzenleyerek müderris olması yanında sahte berat, tuğra, fetva yazma ve benzeri suçları işlediği için hakından gelme cezası verilmiştir.⁶⁵

⁵⁹ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziye*. trc. Süleyman Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul 2009, s. 117.

⁶⁰ "Bundan akdem **kallablıkta ahz olunup siyaseten katl olunan** Raziye'nin zevci olup katil-i mezburenin sağır oğluna vasi nasb olunan İmirza Reis b. Maksud nam kimesne mahfil-i kazada Üsküdar subaşısı olan fahrü'l-akran Müstedam Beğ b. Abdülmennan mahzarında ikrar ve takrir-i kelam kılıp mezbur Müstedam Beğ **merkume zevcem Raziye kallablıkta tutulduktu**...998/1590" *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (999-1000/1590-1591)*, haz. Rifat Günalan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 287.

⁶¹ "Ebu Eyyub el-Ensari'de merhum Mahmut Paşa bahçesi kurbunda olan viranelikte **kallablık ederken ahz olunup emr-i padişahi ile katl olunan** şahsın tezkeresidir ki zikir olunur." *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 19 Numaralı Sicil*, haz. Yılmaz Karaca-Rasim Erol, İstanbul 2011, s. 134; Diğer örnekler için bk. "Mora beğine hüküm ki: Balyabadra naibi suret-i sicil gönderip; "Balyabadra yahudilerinden İsak Ammar nam yahudinin evinde **hayli kalb akçe bulunup kallab idiği sabit olmuştur.**" deyi bildirmeğin mezbur yahudiye siyaset emredip buyurdum ki: Vusul buldukdta, mezbur İsak Ammar'ı emr-i şerif üzere **siyaset edip** ferman-ı hümayunum yerine vardığın yazıp bildiresin. Fi 6 Safer, sene: 975." 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik- Murat Cebecioğlu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1998, s. 27; Diğer örnek için bk. 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Ayhan Özyurt-Mustafa Serin-Fuat Yavuz-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 2000, s. 238.

⁶² Karal, Enver Ziya, *Selim III'ün Hattı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 130.

⁶³ Kal'a, Ahmet, "Esnaf", *DİA*, XI, s. 428.

⁶⁴ Kal'a, "Esnaf", *DİA*, XI, s. 426.

⁶⁵ "Amasya beğine ve Sivas kadısına ve Havza kadısına hüküm ki: Havza'da sakin olan Hacı Mehmed nam imam Mustafa Beğ imaretinin şeyhi ve cüzhanı (kuran okuyan) olup danışmend (kadı yanında staj yapan kişi) olamamış iken Hakla nam kazada vaki medreseye **telbis u tezvir ile müderris olduğundan gayri telbis berat ve emir yazıp tuğra çekip müzevver fetva yazıp ve nice zaman naib olup zaman-ı niyabetinde görülen kuzat-ı müslimin muhtar u müşevveş olup** âmme-i nâsa hazer ve ifsad eyleyip ve **Alaaddin nam kimesnenin menkuhasını âhar vilayette olmağla alıp halâ taht-ı nikahında olup** ve Karaca Viran nam karyede sakin Sevindi nam kimesnenin **telbis u tezvir ile müderris olan beratı alıp ve bunun emsali nice fukaraya zulm ve hayf üzeredir** deyi bildirdikleri...teftiş u tefahhus eyleyip üzerine sübut bulan hukuku hükmedip ashabına aluverdikten sonra tuğra ve tezvir-i fetva hususlarını dahi onat teftiş u tefahhus eyleyip fi'l-vaki tuğra çekip elinde müzevver tuğra ve fetvası bulunursa **asla mecal vermeyip şer'le hakkından gelesin.** 1004/1596." Taşkesenlioğlu, Cihat, 74 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s.1-117), (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2012, s. 106.

2.2. Uzuv Kesme Cezası

Dört mezhebe göre ta'zir cezaları arasında organ kesme veya darp edilerek bir azanın işlevsiz hale getirilmesi şeklinde bir ta'zir yaptırımını bulunmamaktadır.⁶⁶ Ancak Osmanlı ceza hukuku uygulamalarında cezanın caydırıcı olması yönü dikkate alınarak uzuv kesme şeklinde ta'zir yaptırımları icra edilmektedir. Osmanlı mahkeme kararlarında kalpazanlık yaptığı şer'an sabit olanlara el kesme cezaları da mevcuttur. 1568 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, ellerinde sahte para ve kalpazanlık aletlerinin bulunduğu şer'an sabit olduğu için üç kişiye el kesme cezası verilmiştir.⁶⁷ 1579 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Bursa'da meydana gelen olayda, para kestiğini-kırptığını itiraf eden kadına el kesme cezası tatbik edilmiştir.⁶⁸

Uygulamada dolandırıcılara verilen dikkat çeken cezalardan birisi de kulağı duvara çivileme cezasıdır. Fırıncı esnafından bazı kişilere ekmeğin hammaddesi, pişirilmesi ve gramajındaki eksiklik dolayısıyla kulaklarını duvara çivileme cezası verilmiştir.⁶⁹

Kanunnamelerde sahte belge düzenlemeyi alışkanlık haline getirenlere el kesme cezası öngörülmektedir. Kanuni Umumi Kanunnamesi m.51: "...Ve telbis ve tezviri zahir olanın muhkem hakkından geleler. **Daim adet etse, elin keseler.**"⁷⁰ Kanuni devri Rumeli Eyaleti Kanunnamesi m.139: "...Ve tezvir hüccet yazanın adeti ise, **elin keseler**, değil ise muhkem hakkından geleler."⁷¹

Uygulamada da bu kanun maddelerinin yürürlüğünü görmekteyiz. 1578 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Erzurum'da meydana gelen olayda, tezvir hüküm yazdığı iddia edilen kişilerin töhmeti sabıkları varsa, işkence yapılması ikrar ederlerse el kesme cezası verilmesi, inkar ederlerse müebbet kürek cezası verilmesi emredilmektedir.⁷² 1590 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Ali isimli şahsa, sahte emirler yazdığı için el kesme cezası verilmiştir.⁷³

2.3. Dayak Cezası

Kanunnamelerde dolandırıcılık yapanlara değnek cezasının uygulanacağı beyan edilmektedir. I. Ahmed Kanunnamesi m.252: "**Ve dahi vukiyeleri yoklana ve her nesnenin iyisini ve kemini halt etmeyeler. Ve illa ta'zir edip men' edeler.**"⁷⁴

⁶⁶ Zeyla'i, Fahrudin Osman b. Ali b. Mihcen, *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, el-Matbaatu'l-Kübrâ el-Emiriyye, Bulak 1896, III, 211; İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim el-Mısri, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, V, 44; İbn Ferhün, Ebü'l-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed, *Tebsratü'l-hükkâm fi usüli'l-akdiye ve menâhici'l-ahkâm*, thk. Cemal Muraşuli, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971, II, 369; Buhûti, Mansur b. Yunus b. İdris, *Keşşâfü'l-kunâ' an metni'l-İknâ'*, thk. Muhammed Emin ed-Dinnâvi, bsy ts, V, 107; İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebü Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türki Abdülfettah Muhammed el-Hulv, byy, Riyad ts, X, 348.

⁶⁷ "Müfettiş-i Uşak kadısına hüküm ki...kaza-i mezbure tabi Kazgancı nam karyede Ahmed nam kimesnenin evinde **akçe sikkesi bulunup mezbur Ahmed'den sual olunduktta Hacım nam karyeden Şaban ve Receb nam kimesneler bana verdiler deyi cevap vermeğin...mezburlar Ahmed ve Şaban ve Receb'i meclis-i şer'-i şerife ihzar ve ehl-i vukufa bi garaz kimesnelerden teftiş ve tefahhüs edip fi'l-vaki mezburlar kallab olup ellerinde kalıb-ı sikke ve akçe bulunduğu sicil-i şer'-i şerif sabit ve zahir olursa muhtac-ı arz olanlardan ise habs ve arz eyleyesin değillerse kat'-ı yed eyleyesin.** 974/1568" Keleş, Adem, 75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.172-331), (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2011, s. 91.

⁶⁸ "Bursa Beğine hüküm ki: Mektup gönderip Bursa ekmekçilerinden Cuma nam ekmekçinin şakirdi Budak b. Mehmed meclis-i şer'a gelip "**Zu cem akçe kırkar**" deyi haber vermeğin şer'den âdem gönderilip bir kese içinde akçe kırklarıyla kat'a müteallik bazı mahsus mikrâzların (makas) getirip...arz ettiğin ecilden şer'le **kallablığı sabit olanın eli kesilmesin emr edip...986/1578.**" Eren, Yunus, 34 Numaralı ve H. 986/1578 Tarihli Mühimme Defteri (1-164), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2011, s. 156.

⁶⁹ Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 319.

⁷⁰ Akgündüz, *Kanunnameler*, IV, 303.

⁷¹ Akgündüz, *Kanunnameler*, VI, 470.

⁷² "Erzurum beğlerbeğisine ve kadısına hüküm ki: Mektup gönderip **Mustafa nam kimesne tezvir ahkam yazıp ele getirilip inkar ettikte bazı kimesneler şahadetleriyle sabit olup suret-i sicili ile dört kıt'a hüküm irsal oldu deyi bildirmişsin. Buyurdum ki; Vardıkta zıkr olunan müzevver ahkâmın tuğrasın eyleyen kimesne eğer mezbur Mustafa'dır ve eğer gayridir ele getirip sicil olunmuş töhmet-i sabıkları var ise örf-i maruf ile görüp örfte ikrar ederlerse kat'-ı yed olup amma telef-i nefis olmaktan hazer edesin ikrar etmezlerse dergah-ı muallama gönderesin ki müebbed küreğe konula.** 986/1578." Eren, 34 Numaralı ve (H.986/1578) Tarihli Mühimme Defteri (1-164), s. 103.

⁷³ "Diyarbakır beğlerbeğisine hüküm ki: Cizre eyaleti bi'l-fül berat ile Mir Mehmed üzerine iken, **Mir Şerif nam müfsid ol diyarlarda telbis ve müzevvir evamir ihrac ettirip eyaleti zabt u tasarruf ettiği ilam olunmağla ol müzevvir evamiri yazan Ali nam katibin eli kat' olunup siyaset olunmuştur...998/1590.**" Tanrıvermiş, Abdullah, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1002-1003) (vr. 1-230) İnceleme-Metin, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014, s. 171; Diğer örnek için bk. Kaya, Muhammet Samet, 69 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-168), (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2013, s. 157.

⁷⁴ Akgündüz, *Kanunnameler*, IX, 527.

Uygulamada da hileli mal satanlara değnek cezası örnekleri vardır. Örneğin 1525 tarihli Üsküdar mahkemesindeki bir kayıta, pis hayvan başı satan Bayram isimli esnafa ta'zir cezası verilmiştir.⁷⁵

Başka bir kayıta, hileli ekmek üreten fırıncılara meydan dayağı atılmaktadır. “...Ta'zire müstehak ise ve dirliği yok ise hemen ol mahalde alâ-melei'n-nâs yatırıp ta'zir edeler...”⁷⁶

1691 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Selanik ve civarındaki halka duyuru yapılarak, kalp para kullananlara ta'zir ve tedib cezası uygulanacağı bildirilmektedir.⁷⁷

2.4. Hapis Cezası

Kanunnamelerde müşterisini aldatan esnafa hapis cezası uygulanacağı beyan edilmektedir. I. Ahmed Kanunnamesi m.243: “Ve kasaplar koyunu ve keçiyi fark edip **koyunu keçiyeye ve keçiyi koyuna katmayıp temyiz edeler; ayrı ayrı satarlar. Semizini saklayıp arığını boşazlatmayalar. Ve her zamanda halka yetiştireler. Taallül edip et bulmayan kasabın muhkem hakkından gelip **habs edeler...**”⁷⁸**

Uygulamada da dolandırıcılara hapis cezası verilmiştir. 1535 tarihli Üsküdar mahkemesindeki bir kayıta, Hacı Ali isimli şahsa, yankesicilik yaptığı için hapis cezası tatbik edilmiştir.⁷⁹

İstanbul mahkemesindeki başka bir kayıta, bayat ekmeği taze ekmek diyerek satan ve müşterisini kandıran Samatyakapısı dışında bakkal dükkanı çalıştıran Hristo oğlu Yorgi isimli zimmiye hapis cezası uygulanmıştır.⁸⁰ 1767 tarihli bir kayıta, ekmeği eksik tartarak imal eden dört fırıncıya hapis cezası verilmiştir.⁸¹

1594 tarihli Rumeli Sadareti mahkemesindeki bir kayıta, Emir Cafer isimli şahıs, yanında kalp akçeler ve sahte hükümler bulunduğu için hapsedilmiştir. Nefse kefaletten dolayı hapisten çıkartılmış, ancak şehirden de ihraç edilmiştir.⁸²

Fetva mecmualarında paraları kenarlarından keserek paranın değerini düşürenlere şiddetli ta'zir cezalarının uygulanabileceği ifade edilmektedir. “Müslim ve yahudi taifesinden birkaç kimesneler beyne'n-nâs rayiç olup tâmmü'l-vezn olan paraları düşürüp etrafından sülüs ve nısf miktarlarını kırkıp ve kırpıntıları halka neşretmeleriyle bey'-u şirâ ve sair muamelatta halka zarar ve nizam-i memlekete hâlel verip bu fiil-i şeni' mutadları olduğu **şer'an sabit olsa mezburlara şer'an ne lazım olur? Cevap: Ta'zir-i şedid ve habs-i medid.**”⁸³ Bu fetva paraların kenarlarını keserek değerini düşürenler içindir. İdam fetvası ise sahte para yapanlar için verilmişti.

⁷⁵ “Üsküdar'ı mukataaya tutan Yusuf b. İskender Beğ meclis-i şer'âde Başçı şakirdi Bayram b. Abdullah'a **murdar ser bey' eyledin**, dedikte mezkur mukır olup ikrarı muteber görülüp **ta'zir olunduğu** sebt-i sicil olundu. 931/1525.” İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (930-936/1524-1530), haz. Yasemin Dağdaş-Zeynep Berktaş, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 117.

⁷⁶ Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 316.

⁷⁷ “Selanik ve Yenişehir Fener ve Tirhala kadılarına hüküm ki:..**Darphane-i Amirem'de kat' olunan mankırtın sikkesine mugayir sikke ile meskuk olan mankırt bade'l-yevm raic olmamak üzere muhkem-i tenbih ve yasağ edip lazım gelen mahallerde nida ettiresiz. Ve her kimin elinde bu makule mugayir sikkeli mankırt bulunur ise ahz olunup gereği gibi ta'zir ve tedib oluna...** 1102/1691.” Şakar, Muzaffer Fehmi, 1691-1692 Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-145), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2007, s. 208; Diğer örnek için bk. a.eser, s. 210.

⁷⁸ Akgündüz, Kanunnameler, IX, 526.

⁷⁹ “Hacı Ali b. Mehmed **yankesici** deyi tutup meclis-i şer'â getirip **habs olunmasın emr olundu.** 1535.” İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (940-942/1534-1536), haz. Kenan Yıldız, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 356.

⁸⁰ Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 323.

⁸¹ “Mezbur Hüseyin Kasımpaşa'da yeniçeri fırınında ekmekçi olup tabh eylediği nan-ı (ekemek) azizin paralığundan **kırk beş dirhem** ve merkum Murad Kasımpaşa'da Küçük Haham kurbunda ekmekçi olup tabh eylediği nan-ı azizin paralığundan **yirmi dirhem** ve mezbur İsmail kezalik Kasımpaşa'da mahkeme karşısında ekmekçi olup tabh eylediği nan-ı azizin paralığundan **onbir dirhem** ve merkum Mehmed Tersane-i Amire kapısında vaki yeni fırında ekmekçi olup tabh eylediği nan-ı azizin paralığundan **otuz dirhem noksan** olmak üzere devletlü inayetlü veli nimetim efendimiz hazretlerinin tebdilen teşriflerinde emr u fermanlarıyla ahz olunup el yevm muhızır ağa kulları hanesinde **mahbus oldukları** malum-ı devletleri buyrulduktâ... 1180/1767.” Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 324.

⁸² “Bundan akdem yedinde **dört adet telbis mühür ve elli altı adet kalb altın ve bazı hükkam imzalarına taklid olunmuş kağıtlar** bulunan Emir Cafer b. Mahmud el-Bursevî bundan akdem **habs olunmuş idi.** Hala mahmiye-i İstanbul'da Gedikpaşa Hamamı kurbunda sakın Budak b. Hasan nam kaftancı mezbur Cafer'in **nefsine kefil olmağın habsten itlak olunduktan** sonra min ba'd **İstanbul'da durmamak için muhkem tenbih ve te'kid** olunduktâ kayd olundu. 1002/1594.” İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi 21 Numaralı Sicil (1002-1003/1594-1595), haz. Rasim Erol-Hüseyin Kılıç, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 168.

⁸³ Behcetü'l-fetâvâ, s. 166.

Fetva mecmualarında sahte belge düzenleyen ve başkalarına da sahteciliği öğreten kişiye ta'zir ve hapis cezası verileceği ifade edilmektedir. "Bir kasaba halkına tezvîr ve telbis ve hîle talim eden Zeyde ne lazım olur? Cevap: Ta'zir ve habs olunur."⁸⁴ 1848 tarihli Urfa mahkemesindeki bir kayıta, Osiko Osman isimli şahsa, sahteciliğinin aşikar olması ve mahkemede davalara da karışarak müzevirlik yapmasından dolayı hapis cezası verilmiştir.⁸⁵

2.5. Kürek Cezası

Uygulamada dolandırıcılık suçuna kürek cezası da verilmiştir. Örneğin 1571 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Rodos kalesinde ikamet eden Nebi isimli şahsa, Anadolu tarafına geçerek ulaşımla diyerek insanları kandırması ve mallarını almasından dolayı kürek cezası verilmiştir.⁸⁶

1766 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıta, ekmekçi esnafından Mıgırdıç isimli şahsa, gramajı düşük ekmek pişirme alışkanlığı olduğundan dolayı kürek cezası uygulanmıştır.⁸⁷

1572 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Urla kazasında meydana gelen olayda, Süleyman isimli şahsa, akçe kesip kalpazanlık yaptığı için kürek cezası verilmiştir.⁸⁸ 1726-38 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıta, halk ve esnafa duyuru yapılarak kesik para kullanılmasının yasaklanması ve uyarıdan sonra kullananlara kürek⁸⁹ ve müebbet kürek cezası verileceği beyan edilmektedir.⁹⁰ Muhtemelen bu uyarıyı dikkate almayan bu suçlu işleyen kazancı esnafından onaltı zimmiye, ellerinde kalp bakır malzemedan yapılmış kap kaçak bulundukları için kürek cezası uygulanmıştır.⁹¹

⁸⁴ Düzdağ, Şeyhülislam Ebüssuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s. 142.

⁸⁵ "Osiko Osman b. Veli nam kimesne ehl-i tezvîr olup bazı davalarda vekaleten ve asaleten bilâ-vech-i şer'î davalara ihtilat edip gadr-ı mucib-i ibadullâha hüsrân ve zarar-ı keside ettirmiş olup hîle ve tezvîratı zahîr tedibat-ı laykası zecr ve habse ilka olunarak...1264/1848." Yıldız, Ali, 204 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterine Göre Urfa'da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2010, s. 209.

⁸⁶ "Rodos beğine ve kadısına hüküm ki: Kale-i Rodos'ta sakin Nebî nam kimesne Anadolu'da kendi maslahatına gitmeyip müslimanların ulaşımla deyî davarların alıp ulak suretine girdiği istima olunup buyurdum ki... hükümü sabit olursa yarar âdemlere koşub küreğe gönderesin. 1571" Çakır, İbrahim Ethem, 10 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.179-356), (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2006, s. 165.

⁸⁷ "Mahmiye-i İstanbul'da Balat kurbunda tokmak fırında ekmekçi olan Mıgırdıç zimmînin fırında tabh eylediği nân-ı azîz vezn olundukta pârelikte otuz ve kırk dirhem noksan gelip ve noksan-ı merkum fahiş olduğundan mâadâ bu misillü noksan işlemek adet-i müstemirresi olduğunu yine esnafı ihbar ve tedibe muhtac olmağa tedîb oluncak küreğe vaz' olunmak... 1179/1766." Tekin, Yaşar, Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devletinde Ta'zir Suç ve Cezaları, (Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi), İstanbul 1995, s. 35.

⁸⁸ "Urla kadısına hüküm ki: Urla kazasında olan vakf kura sakinlerinin vakf malların bâc ve bennak (kazanç vergisi) için verdikleri akçeler külliya cevanibi taze kesilmiş bulunup hâlâ dahi bir kimesnenin elinde külli kesilmiş akçe bulunup ihzar olunup sual olundukta Süleyman nam kimesneden aldığını ikrar edip sicil olunmuştur onun gibi elinde kesilmiş akçe bulunup ol kimesnelerin haklarından gelinmek babında hüküm-i şer'îme rıza etmeğin göresin onun gibi akçe kırıp tezvîr edenleri şer'le sabit olanların suret-i sicillerin Dergah-ı Muallama gönderip kendilerin küreğe koyup... 979/1572." Çakır, 10 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.179-356), s. 134. Diğer örnekler için bk. a.eser, s. 184; Tanrıvermiş, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1002-1003) (nr. 1-230) İnceleme-Metin, s. 185; 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1995, s. 342.

⁸⁹ "İstanbul Kadısı faziletli Efendi, fîmâ ba'd kesik para ahz u i'tâ olunmamak üzere men' olunup eyâdi-i nâsta bulunmak için sarraflara iki yüz kese akçelik para verilmekle, imdi tarih-i fermanan üç güne dek bir ferdin yedinde kesik para bulunmamak ve bulunur ise bilâ-eman küreğe vaz' olunmak üzere tenbih..." İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (1138-1151/1726-1738), haz. Fuat Recep-Sabir Atay-Hüseyin Kılıç-Yılmaz Karaca-Rasim Erol-Salih Kahrîman, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 43.

⁹⁰ "İstanbul kadısı faziletli Efendi, mezburlar fîmâ ba'd kalb işlemeyip içlerinden hafiyiyeten kallab bulunursa ahz ve huzurumuza getirmek üzere taahhüd eylemek şartıyla fetva-yı şerifleri tescil ve ilam eyleyesiz surren ve alenen tefahhus olunup ahz olundukta müebbet ümerâ-i derya sefinelerine vaz' olunacaklarını dahi kendilerine tefhim eyleyesiz, kethüdaları dahi basiret üzere olup kalb iş bulunmaktan ziyade tevakkî (korunma) edip agraş-ı nefsanîyyeye tabî ve celb-i menfaat sevdasıyla esnaf-ı mezbureyi rencide ederse bade'l-vukuf müstahak olduğu ta'zir ile tedîb olunacağı..." İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (1138-1151/1726-1738), s. 197.

⁹¹ "Bakırcı taifesinden olup derun-ı arzuhalde mezkurü'l-esâmî (onaltı isim) yedlerinde ve dükkânlarında kalb ve kızartma bakır bulunmayıp ve bastırma tabir olunur çekiç ile bastırılan bakırlar dahi sakat ve ma'yûb olmağa ol dahi bey' olunmayıp kesr oluna ve bi'l-cümle envâ'-ı evânî (kap, kaçak) bastırma olmayıp pak ve cedid ve a'lâ işlenip... on altı nefer zimmîler kazancı hırfetinden olup yedlerinde kalb bakır evânî bulunup, kethüdaları marifetiyle ahz ve huzur-ı âlîlerine çıkarıldıklarında tersane-i amirede küreğe vaz' olunalar deyî lisanen ferman buyurulup, tomrukda habs olundukların divan-ı âlîlerine ilam olundukta..." İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (1138-1151/1726-1738), s. 198.

1858 CK m.143-145'te kalpazanlık yapanlara, piyasaya sürenlere ve bunlara yardım edenlere muvakkat kürek cezaları uygulanacaktır.

Bu kanun maddelerinin uygulama örneğini 1862 tarihli nefy defterinde görmekteyiz. Kalpazanlık suçunu işleyen Hüseyin'e 15 sene kürek cezası verilmiştir. Ayrıca ömür boyu memuriyetten men edilmiştir. İki sene kürek çektikten sonra hastalığı sebebiyle cezası kalebentliğe çevrilmiştir.⁹² 1866 tarihli nefy defterinde de kalpazanlık yapan bir imama on sene kürek cezası verilmiştir.⁹³

1560 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, İstefe kazasında meydana olayda, Şah Ali ve Mehmet isimli şahıslara, sahte belge düzenleyerek kendi tasarruflarında olmayan ormandan kazanç sağlamaya çalışmalarından dolayı kürek cezası verilmiştir.⁹⁴

Uygulamadaki ender örneklerden biri de elinde sahte fetva sureti bulunan kişiye de kürek cezası verilmesidir. Fetvalar mahkeme kararlarını etkileyecek önemli belgelerdendir. Kişiler davalarını desteklemek ve hükmün kendi lehlerinde verilmesi için aldıkları fetvaları mahkemeye sunmaktadırlar.⁹⁵ 1560 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Göynük kazasında meydana gelen olayda, Mansur isimli şahsa, elinde sahte fetva sureti bulundurduğu için kürek cezası uygulanmıştır.⁹⁶

Sahte belge düzenleyerek halktan usulsüz para toplayanlara da kürek cezası uygulanmaktadır. 1565 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Şeyhlu kazasında naib olan İsa isimli şahsa, sahte hüccet ve arz düzenlemek ve kürekçi toplama bahanesiyle halktan fazladan para alma suçlarından dolayı önce naiblikten azl ardından kürek cezası verilmiştir.⁹⁷

Uygulamada sahte belgeyle devlet hazinesini zarara uğratanlara da kürek cezası örnekleri mevcuttur. 1568 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Akkirman kalesinde bölükbaşı olan Mehmet isimli şahsa, sahte belge düzenleyerek kendisine ve başkalarına gedik (ticaretle uğraşma yetkisi) vermesinden dolayı kürek cezası verilmiştir.⁹⁸

⁹² "Cunha-i vakiasına mebni tersane-i amiremde vaz'-ı kürek olunmuş olan Hüseyin'in... **kalpazanlık töhmetine ictirasından dolayı müebbeden rütbe ve memuriyeten mahrum olmak üzere on beş sene müddetle vaz'-ı kürek bulunduğu** anlaşılmuş ve muma-ileyhin iki seneden beri ziyk-i sadr (göğüs ağrısı) mübtela olmuş idiği etbbâ tarafından tasdik kılınmış idiğine...**kürek cezasının kalebentliğe tahvili** mücaz bulunmasına...1278/1862." Kılıç, Ömer, 4 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2010, s. 341.

⁹³ "İzmir sancağında Geyve kazasında imamet hizmetinde bulunan Hasan'ın gümüş meskukat ve Devlet-i Aliyyeme **takliden kalb akçe kat'ına mücazereti** ihbar olduğundan...merhum Hasan daire-i mezkureye celb ile istintak olundukta...şeytana uyup bu işe cüretini bi't-tav'ı ıkrar...**on sene müddetle küreğe konulması**...1282/1866." Çoban, Harun, 5 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2010, s. 295.

⁹⁴ "Ağriboz sancağı beğine hüküm ki: Mektup gönderip İstefe kazasına tabi Zağra nam karye sınırında vaki olan orman hassa-i hümayunum için zabt olunup bey' olunup deyi ferman olundukta Şah Ali ve nefsi-i İstefe'den Mehmed nam kimesnelerden: "Kadimden tasarruffumuzdadır" deyi **suret-i defter ibraz edip birbirine tatbik olundukta muhalif olup telbis çıktığı** arz eylediğün ecilden **küreğe koşulmaların** emr edip...967/1560." 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), trc. Nezih Aykut-İdris Bostan- Murat Cebecioğlu-Feridun Emecan-Mücteba İlgürel-Mehmet İpşirli-Cevdet Küçük-Özcan Mert-Abdülkadir Özcan-İlhan Şahin-Hüdaî Şentürk-Mustafa Çetin Varlık, BOADB Yayınları, Ankara 1993, s. 495; Diğer örnek için bk. Şahin, Zafer, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1002-1003), (vr. 231-473) İnceleme-Metin, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014, s. 56.

⁹⁵ Geniş bilgi için bk. Aslan, "Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetvâ ve Kazâ Münasebeti", *Dini Araştırmalar Dergisi*, II/4, s. 85-90; Koç, "Yürürlük (Mahkeme Kararları) Örneklerinden Hareketle Osmanlı Ceza Hukukundaki Fetva-Kazâ İlişkinine Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, s. 118-123.

⁹⁶ "Göynük kadısına hüküm ki: Mektup gönderip kaza-i mezburda Mansur nam kimsenin elinde bir **müzeuver fetva** bulunup habs ettirdiğini arz etmişsin. Buyurdum ki: Hüküm-i şerfîm vusul buldukta, mezkuru sütte-i saadetime gönderesin ki **küreğe konula**. 24 Rebiulevvel 967." 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), s. 286; Diğer örnekler için bk. Nacak, Süleyman, 34 Numaralı Mühimme Defteri H. 986-M. 1578 Transkripti ve Değerlendirmesi (s.164-326), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2011, s. 83; 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), s. 139; a.eser, s. 349.

⁹⁷ "Şeyhli ve Uşak kadılarına hüküm ki: Şeyhli kazası halkı mektup gönderip "kaza-i mezburda naib olan İsa bundan akdem nice **telbis huccet ü arzlar peyda edip** ve kürekçi emrolundukta kürekçi başına bin iki yüz akçe hesabı üzere haneden haneye seksen altışar akçe alıp yedişer-sekizer yüze kürekçi tutup **bakisini kendi ekledip** ve bazı hane defterine yazılmayan kimesnelerden dahi **hane akçesi alıp kendi ekledip teaddi ettiğün**" bildirdikleri ecilden buyurdum ki: **mezkuru niyabetten ref' edip**...şöyle ki; mezkurun **telbis huccet arz peyda edip ve kürekçi bahanesiyle reayadan ol miktar akçe aldığı** bi-hasebi's-şer'î's-şerif sabit ü zahir olur ise dergah-ı muallama gönderesiz ki **küreğe koşula**...972/1565." 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), s. 168.

⁹⁸ "Akkirman sancağı beğine ve Bender kadısına hüküm ki:...mukaddema Akkirman kalesinde bölükbaşı olan Mehmed b. Haydar'ın **telbisi zahir** olmağla geldiği Mehmed b. Yusuf'a verilip mezburun sabika dizdar zamanında **telbis mühür ile birkaç gediğün verdiği mukarrerdir ve benim zamanımda dahi telbis mühürle kendi gediğün çıkarmıştır**." dediğün ecilden... mezkurun ol vechile telbisi şer'le sabit ü zahir olursa yarar âdemlere koşup dergah-ı muallama gönderesin ki, **küreğe konula**...975/1568." 7 (II) Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1999, s. 152; Diğer örnekler için bk. 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-

Uygulamada ölmüş kişilerin terekelerine el koymak için sahtecilik yapanlara da kürek cezası örnekleri vardır. 1569 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Kastamonu'da meydana gelen olayda, yalan şahitlik ve sahte belge düzenlemek suretiyle ölmüş kişilerin mallarına sahip olmak ve varislerden haksız para almaya çalışan dört kişiye önce hapis cezası verilmiştir. Hapisten bir şekilde kurtuldukları için bu kez kürek cezası uygulanmıştır.⁹⁹

Sahtecilik yapmakla meşhur olan, devlet hazinesini ve şahısları zarara uğratan kişilere de kürek cezası uygulanmaktadır. 1594 tarihli mühimme defterindeki kayıta, kadı adına sahte arz düzenleyerek halkı ve devleti dolandırmakla meşhur olan iki kişiye kürek cezası verilmiştir.¹⁰⁰

2.6. Kalebentlik Cezası

Uygulamada dolandırıcılara kalebentlik cezası da verilmiştir. Örneğin fırınlarda pişirilen ekmeğin ununa farklı maddeler karıştırılarak hile yapılmasından dolayı suçluya sürgün cezası icra edilmiştir.¹⁰¹

Benzer bir örnekte fırınlarda kullanılan unlara nohut unu gibi farklı maddeler karıştırarak ekmeğin kalitesini düşürenlere ve bu hileleri başkalarına öğreten üç fırıncı ile bir nizam ustasına kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰²

1721 tarihli bir kayıta, eksik gramajlı simit satan Hasan'a kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰³ 1766 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıta, Bayram Gedik Paşa fırını ekmekçilerinden bir şahsa, eksik gramajlı ekmek ürettiği için dayak ve beş gün hapis cezası verilmiştir. Tekrar aynı fiili işlediği için bu sefer kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰⁴ 1767 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıta, eksik tartan kantar kullanan şahsa önce Ağakapısında hapis cezası verilmiştir. Ancak aynı fiile devam ettiği anlaşılınca bu sefer boğazkesen kalesinde kalebentlik cezası tatbik edilmiştir.¹⁰⁵

1690 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Kesriye kazasında meydana gelen olayda, iki köy halkına, kalpazanlık yapmak üzere darphaneler kurmaları ve kesik paraları

976/1567-1569), s. 473; 6 (III) Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioglu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1995, s. 261; Kaygusuz, Zülfiye, 10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2006, s. 175; 6 (III) Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), s. 284; Akyıldırım, Taylan, 259 Numaralı Şer'iyye Sicili Defterine Göre Galata, (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), İstanbul 2010, s. 508; Şahin, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002-1003) (vr.271-473) İnceleme-Metin, s. 148.

⁹⁹ 7 (III) Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioglu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Fuat Yavuz-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1999, s. 150.

¹⁰⁰ "Beypazarı kadısına hüküm ki...Davudoğlanı nam karyeden Mehmed ve Mustafa nam reisler on beş yıldan beri tezir ü telbis ile maruf olup isnad ü iftira ile reaya akçelerini aldırıp ve sen ki kadısın senin namına müzevvir arzla emr-i şerifim ihrac edip Ahmed nam eminin nice akçesin aldırıp mîriye gadr edip ve nice kimesnelerin esab ü erzakın garet ü hasaret edip ehl-i fesadlardır deyi...arz olunan hususlar mezburların üzerlerine şer'le sabit olursa suret-i sicilleriyle mukayyed ü mahbus südde-i saadetime gönderesin ki küreğe konular. 1002/1594." Tanrıvermiş, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1002-1003) (vr. 1- 230) İnceleme-Metin, s. 320.

¹⁰¹ "Ayasofya'da etmekçi İbrahim, nân-ı azizi esmerül-levn tabh ve imal etmekte olduğundan ahz olunup bu makule hilaf-ı rıza harekete ictisar edenlerin icray-ı tedibiyle emsalinin tertibi lazımeden olmaktan naşi mezkur li eclit-tedib Seddülbahr kalesine nefy ve kalebend olunmak fermanım olmağın..." Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 349.

¹⁰² Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 339.

¹⁰³ "Dersaadet'te Çarşamba pazarında simitçi Hasan nam şahıs dört paralık simidi on beş dirhem noksan ile ibadullah'a bey'a ictisar etmekle Seddülbahr kalesine nefy ve kalebend olunmak... 1135/1721." Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 334.

¹⁰⁴ "Bayram Gedik Paşa fırını ekmekcisi işbu receb-i şerifin dokuzuncu günü parelikte beş dirhem noksan ile ahz ve orta çavuş kulları marifetiyle ta'zir ve beş gün habsten sonra ıtlak olunduğu...işbu receb-i şerifin yirmi üçüncü günü yine parelikte on dirhem noksan ile yine ahz olunup mezbur Bayram mütenebbih olmayıp fiil-i sabıkında ısrar eylediği zahir ve gereği gibi ta'zir olunmağa muhtac olmağla Seddülbahr kalesinde li-eclit-tedib kalebend olunmak...1179/1766." Tekin, Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devletinde Ta'zir Suç ve Cezaları, s. 35.

¹⁰⁵ "Bundan akdem Bahçekapısı'nda olan çekiler bu dâ'ileri tarafından vezn olundukta otuz vukiyye nakıs gelmekle kapıcı ahz ve Ağakapısı'nda habsle tedib olunmuş iken yine bu defa ahalişi istikasına binaen beygirler ile giden odunlardan iki hamlini ayak naibimiz dâ'ileri vezn için Bahçekapısı kantarcısı Veli Mustafa nam kimesneye vezn ettirdikte yüz doksan dokuz vukiyye getirmekle tekrar gümrük kantarıyla vezn olundukta yüz yetmiş altı vukiyye olan bir çekeden yirmi yedi vukiyye nakıs gelmekle tekrar çekiler dahi vezn olunup yirmi yedişer vukiyye nakıs gelip merkum kantarcı Veli Mustafa yedinde olan kantarın topuzu tağyir ile bu hileyi irtikap ettikten merkum Kapıcı Feyzullah ile maan Ağakapısı'nda habs olunup lakin bu esnada ibadullahın kesret üzere odun ve kömür işтира edeceği vakit olmağla saire ibreten Boğazkesen kalesine habs ile tedib olunmak... 1180/1767." Tekin, Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devletinde Ta'zir Suç ve Cezaları, s. 48.

piyasaya sürmelerinden dolayı kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰⁶

Tanzimat döneminde sahtecilik yapanlara kürek ve kalebentlik gibi farklı cezalar öngörülmektedir. 1858 CK m.148: “*Evamir-i Devlet-i Aliyye’yi taklid eden veya ettiren veyahut evamir-i aliyyeyi tağyir eden ve ettiren ve memurîn-i devletin sahh (resmi yazılara konulan işaret) ve imzasını taklid eden ve ettiren ve Devlet-i Aliyye memuriyetlerine ve memurlarına mahsus bir mührü takliden sahte mühür imal eden ve böyle sahte mührü istimal eyleyen ve bilcümle hazâin ve mal sandıklarının mütedavil olan esham ve tahvilat ve silki ve sair her gûne (gittikçe) senedatını taklid veya sahtekarlıkla tağyir eden ve böyle sahte kavaim ve senedler istimal veyahut Memaliki Mahruse’ye ithal eyleyen kimseler on seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kürek veya kalebentlik cezasıyla mücazat olunurlar.*”

1863 tarihli kayıтта, ceza kanununun bu maddesinin uygulama örneğini görmekteyiz. Elinde sahte ferman ve buyruldu bulunduran şahsa 10 sene kalebentlik cezası verilmiştir.¹⁰⁷

2.7. Pranga Cezası

1851 CK Üçüncü Fasil m.12’ye göre altın ve kağıt paraların sahtesini yapan kalpazanlara ve piyasaya sürenlere 6 aydan 4 seneye kadar pranga cezası uygulanacaktır.

2.8. Sürgün Cezası

Uygulamada dolandırıcılara sürgün cezası örnekleri de bulunmaktadır. 1791 tarihli kalebent defterindeki bir kayıтта, Hafız Muhammed isimli şahsa, halkı dolandırarak borçlandırması ve kâr elde etmesinden dolayı sürgün cezası icra edilmiştir.¹⁰⁸ 1831 tarihli nefy defterindeki bir kayıтта, Ispartalı Mehmed isimli şahsa, mal dolandırıcılığı yaptığı ve halk arasında huzursuzluğa sebep olduğu için sürgün cezası verilmiştir.¹⁰⁹ 1833 tarihli nefy defterindeki bir kayıтта, Mehmed Ali isimli şahsa, sahte doktorluk yapması ve insanlara zarar vermesinden dolayı sürgün cezası uygulanmıştır.¹¹⁰

1769 tarihli bir kayıтта narha uymadıkları ve bozuk terazi kullanarak tartıda hile yapan kömürcülere sürgün cezası verilmiştir.¹¹¹

1851 CK Üçüncü Fasil m.19/1’e göre eksik ve narhtan fazlası ile satış yapan esnafa 3-79 adet sopa vurulması, suçun tekrarında hapsedilmeleri, dördüncü tekrarda ise meslekten ihraç ve memleketlerine sürülme cezası öngörülmektedir.

1577 tarihli mühimme defterindeki bir kayıтта, Kırşehir’de daha önce kadı olan Hüseyin isimli şahsa, evinde kalpazanlık aletleri bulunduğu için ailesiyle beraber Kıbrıs’a sürgün cezası uygulanmıştır.¹¹²

¹⁰⁶ "Kesriye ve Behište kadılarına hüküm ki: Kesriye kazası ahalipleri meclis-i şer'a varıp Behište kazasına tabi Nikoliç nam karye ahalipleri ve Dedeli nahiyesi ahalipleri **darphaneler peyda ve Asitane-i Saadetimde kat' olunan mangıra mugayir sikkeli mangır kat'** ve Kesriye kazasına getirip ikisin bir akçeye fûruht ve pazara gelen zehairi ziyade baha ile iştira ve fukaraya gadr etmeleriyle... zikrolunan karyelerden mangır kat'ı için sikke ihtirâ' edip Asitâne-i Saadetimde kat' olunan mangır sikkesine **mugayir sikke ile mangır kat' edip ihtilale bais olanları ele getirip** yedlerinde bulunan mugayir sikkeli mangır ve âlât ve mühimmatların meclis-i şer'de yazdırıp **kendilerin ol tarafta bir kaleye vaz' ve habs...**1101/1690." Çelik, Reşat, 99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-90), (Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi), Bitlis 2015, s. 228.

¹⁰⁷ "Dersaadetinden Rusya vapuruyla bi-lâ tezkere Mersin iskelesine çıkmış ve ahvali meşhudasından hasil olan şüpheye mebni tutulup **yedinde sahte ferman ve buyruldu görülmesiyle** oradan dahi tahte'l-hfz bab-ı zabtiyyeye ilam kılınmış olan Tefik nam şahsın... **evamir-i devlet-i âliyyeyi ve memurîn olan sahh ve imzasını taklid ile sahtekarlık edenlerin on seneden aşağı olmamak üzere muvakkaten kürek veya kalebentlik cezasıyla mücazat olunması** ceza kanunname-i hümayununun **yüzkırksekizinci maddesi ahkamından olduğuna mebni...**merkumun bu hükme tatbikan ve habsi tarihinden itibaren **on sene müddetle Rodos'ta kalebent edilmesi...**1279/1863." Kılıç, 4 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 370.

¹⁰⁸ "Midilli naibine hüküm ki: Asitane-i saadetim sükkânından Hafız Mustafa nam melanet-biše ibadullahı bazı gûna **tecrim ve tağrim ve dolandırıcılık etmeği adet ve kâr ittihaz eylediği** ihbar olunmağla çavuş mübaşeretıyla merkum Mustafa li-eclî't-tedib **Midilli'ye nefy ve icla olunmak...**1205/1791." Baytimur, Suha Oğuz, 25 Numaralı Kalebent Defteri (H.1205/M.1790-1791), (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi), Elazığ 2005, s.178.

¹⁰⁹ "Akhisar ve Ankara naiblerine, Akhisar kazasında sakin Ispartalı Mehmed nam kimesne ticaret ile meluf ise de zatında müfsid ü muzurlık makulesinden olduğundan **iki de bir de şunun malını dolandırarak** münazaadan hâli olmadığundan merkumun **Ankara'ya nefy ve iclası...**1246/1831." Kavaklı, Sibel, 929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi), Çorum 2005, s. 461.

¹¹⁰ "Bolu naibine, Kale-i Sultaniye sakinlerinden mühtedi Mehmed Ali nam şahıs kendi kendiyeye **tababet iddiasıyla ibadullahı vertâ-ı hevî-nâka (içinden çıkılması zor durum) ilka eylediği zahir olduğundan** tababetten men'i hala ser-etibbâ efendi tarafından inha olunmaktan naşi kavas mübaşeretiyile **Bolu'ya nefy u icla olunması...**1248/1833." Kavaklı, 929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, s. 523.

¹¹¹ Demirtaş, Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza, s. 350.

¹¹² "Kırşehir Beğine ve kadısına hüküm ki: Bundan akdem Kargu kadısı olan Hüseyin kadının **evinde bazı kallab âlâtı bulunup** mezkurunun ve karındaşının alakası kat' olunup **ehl ve iyalleriyle Kıbrıs'a sürülmek...**984/1577." Torun, Murat, III Numaralı (H. 983-984/M.1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defteri'nin Transkripsiyon ve

1829 tarihli nefy defterindeki bir kayıta, İzmir'de ikamet eden Turduzi isimli zimmîye, kalp akçeleri saf halka vererek halkın zarara uğramasına sebep olduğu için sürgün cezası uygulanmıştır.¹¹³ Aynı defterdeki başka bir kayıta, Kayseri'li Abadi isimli zimmîye, kullanımı yasaklanan para ile yakalandığı için sürgün cezası verilmiştir.¹¹⁴

1560 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Emrullah isimli naib ile Bali isimli kişiye, sahtecilik yaptıkları için sürgün cezası verilmiştir.¹¹⁵ 1571 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Üsküdarlı Hamza isimli şahıs, gammaz ve müzevvir olmasından dolayı, önce yakın yerlere sürgün edilmiş, daha sonra aynı suçu işlemeye devam ettiği için Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.¹¹⁶

Tanzimat döneminde de sahtecilik yapan kişilere kürek, pranga ve sürgün cezaları uygulanmaktadır. 1851 CK Üçüncü Fasal m.12: "*Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den verilen evamir-i aliyye ve memurin-i saltanat-ı seniyye taraflarından ita olunan evrak-ı resmiye ve senedat-ı şer'iyye ve mürur tezkerelerine taklid ve bazı mahallerini tağyir eden sahtekar şahıs töhmetine göre dört aydan dört sene ve sair nâsın evrakına taklid eden üç aydan üç seneye kadar kürek ve pranga ve şahsına göre nefy ve tağrib ile tedib kılın.*"

1859 tarihli bir kayıta bu kanun maddesinin uygulanarak suçluya 5 ay sürgün cezasının verildiğini görmekteyiz.¹¹⁷ Bazı kayıtlarda ise kanun maddesi zikredilmeden ceza verilmiştir. 1852 tarihli nefy ve ıtlak defterindeki bir kayıta, sahte belge yazma konusunda töhmeti olan kişiye şeyhülislamdan da fetva alınarak süresiz sürgün cezası verilmiştir.¹¹⁸

Uygulamada zengin suçlulara İstanbul'da kasaplık yapma cezasının verildiğini görmekteyiz. 1580 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Hasankeyf'te meydana gelen olayda, Hoca Mehmet isimli zengin şahsa, sahtecilik yaparak halka zarar vermesinden dolayı bütün malıyla beraber İstanbul'da kasaplık yapmak üzere sürgün cezası uygulanmıştır.¹¹⁹

Değerlendirilmesi(s.1-175), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014, s. 192.

¹¹³ "İzmir kadısına ve Keşan naibine: Rum taifesinden Turduzi nam zimmî zahiren bölücecilik vesair ticaret suretiyle İzmir'de ikamet üzere ise de **gizlice İzmir'de bazı kimesnelerden kalb u kem ayar on ikilik altını devşirip Kayseri'ye irsal ile yazı ve sikkeden anlamaz bir takım fukaraya itâ ettirerek çok kimesnelerin ızzatlarına ictisar etmekte olduğu** tahkik kılındığından mersumun li-eclit-tedib kavas mübaşeretüyle **Keşan'a nefy u iclası** babında...1245/1829." Kavaklı, 929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. s. 284.

¹¹⁴ "Antalya naibine, Rum taifesinden Kayserili Abadi nam **zimmî yedinde memnu'-ı ecnâs-ı akçe ile bu defa ahz u girift olunmuş** olmakla li-eclit-tedib kavas mübaşeretüyle **Antalya'ya nefy u tağrib olunması** babında...1245/1829." Kavaklı, 929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, s. 286; Diğer örnek için bk. a.eser, s. 301.

¹¹⁵ "Kastamonu beğine ve kadısına hüküm ki...Emrullah nam naib ile Bali nam kimesne **ehl-i telbis ve ehl-i tezvirdir** deyi arz eylediği...mezbur kadının arzında olan mevâddin sıhhati tafahhus olundukta mezbur kadı hak üzere arz edip fi'l-vaki mezburan kimesneler **ehl-i tezvirdir deyi ayan-ı vilayetten cemm-i gafir haber verdiklerin arz eylediğiniz ecilden mezburların Rodos'a sürülmelerin emr edip**...968/1560" 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), s. 731; Diğer örnekler bk. Karataş, Osman, 3 Numaralı Mühimme Zeyli (176-351), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2010, s. 64; Karacan, Tuba Meryem, 101 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi), Antalya 2010, s. 177; Günay, Musa, 55 Numaralı Mühimme Defteri, (Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi), Samsun 1996, s. 259; Kavaklı, 929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, s. 288.

¹¹⁶ "Kocaeli beğine İznikmid kadısına hüküm ki: "Üsküdarlı Hamza demekle maruf **kimesne tezvîr ü telbisden hâlî olmayıp** bundan akdem emr ile **Üsküdar'dan ve Beşiktaş'tan ve kasaba-i Ebî-Eyyûb-i el-Ensârî'den sürülüp** burda gelip nice fesad ü fitneden hâlî olmadığın" haber verip... şimdi **mezburun tevabuyula Kıbrıs'a gönderilmesini emredip**...978/1571." 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1572), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1996, s. 188.

¹¹⁷ "Hoca Sinan nam kimesneye terkim olunan ilamda olan **maaşın miktarı mahallini hak ederek sahtekarlığa mücazereti bi'l-istintak tebeyyün ve tahakkuk etmiş ve bu makule sahtekar şahsın mertebe-i töhmetine göre dört aydan dört seneye kadar vaz'-ı kürek ve pranga ve şahsına göre nefy u tağrib ile tedib kılınması kanunname-ı hümayununun üçüncü faslının onikinci maddesinde** muharrer bulunmuş olduğundan mumaileyh Sinan'ın **beş mah (ay) müddetle Gelibolu'ya nefy u iclası** babında...1275/1859." Kılıç, 4 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 170.

¹¹⁸ "Şile kazası naibine hüküm ki:...el-yevm bab-ı zabtıyyede mahbus **Kelcamî müezzini Mehmed bazı nüsha yazmak mülabesesiyle töhmetli bulunmuş olduğundan** merkumun li-eclit-tedib bilâ-müddet vatanı olan Şile kazasına nefy u iclası babında lazım gelen **emr-i şerifimin isdari bi'l-fîl şeyhülislam ve müftüü'l-enâm olan el-Hac Ahmed Arif Hikmet Bey tarafından işaret kılınmış ve ol vechle icrası hususuna irade-i âliyyem müteallik olmuş olmakla merkumu nizamı mucibince bilâ-müddet Şile kazasına nefy u irsale**...1268/1852." Akıllı (Acar), Tuğba, 3 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin (s.1-100) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi), Tokat 2006, s. 285.

¹¹⁹ "Hasankeyf kadısına hüküm ki: Hasankeyf ahalisinden Gökes-zade demekle maruf Hoca Mehmed nam kimesne elli altmış bin filoriye malik olduğundan gayri bu diyarda **tezvîr ve telbisatı zahir olup müslümanları rencide etmekten hâlî değildir** deyi bildirdiğin ecilden mezkurun ol yerden **alakası kat' olunup** mahruş-i İstanbul'da **kasaplık hizmetinde istihdam oluna**...987/1580." Yazıcı, Murat, 39 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.119-240), (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2013, s. 92.

2.9. Para Cezası

Kanunnamelerde dolandırıcılık suçları değnek cezasının yanı sıra para cezası ile de karşılık bulmaktadır. II. Bayezid İstanbul İhtisab Kanunnamesi m.21: “*Etmekçiler çaşni (una karıştırılacak suyun oranını belirlemek) tuttuklarını narh üzere pak işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Ekmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let (sopa) uralar; eksik olursa tahta külah uralar veyahut **cerime alalar.***”¹²⁰

Uygulamada da kötü ibrişimi iyisine karıştırarak hileli mal satan bezzaz esnafından bazı kişilere sopa cezası verilmesinin yanısıra her sopa için bir akçe para cezası da icra edilmektedir.¹²¹

Kanunnamelerde ölçü ve tartıda hile yapanlara da para cezaları öngörülmektedir. Kanuni Rumeli Eyaleti Kanunnamesi m.70: “*Ve terazide hilaf edip eksik satanlardan kanun üzere cerime alıp...*”¹²² I. Ahmed Kanunnamesi m.243: “*Ve narh verdikleri nesneden eksik vereni muhkem ta'zir edip her dirhemine bir akçe cürm alına.*”¹²³

Uygulamada da para cezası örneklerini görmekteyiz. 1514 tarihli Üsküdar mahkemesindeki bir kayıтта, ekmeği eksik gramajlı üreten Cafer'e para cezası verilmiştir.¹²⁴ Yine aynı defterdeki başka bir hükümde, unu eksik tartarak satan kişiye para cezası tatbik edilmiştir.¹²⁵

2.10. Teşhir Cezası

Kanunnamelerde dolandırıcılık suçuna teşhir yaptırımı da öngörülmektedir. II. Bayezid İstanbul İhtisab Kanunnamesi m.40: “*Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olup bulunursa teşhir edeler veyahut tahta külah uralar.*”¹²⁶

Uygulamada da teşhirin icra edildiğini görmekteyiz. Örneğin 1573 tarihli mühimme defterindeki bir kayıтта, Mustafa isimli şahıs, insanları aldatması, sahtecilik yapması ve topluma zararlı biri olmasından dolayı eşeğe bindirilerek teşhir edilmiştir.¹²⁷

Kanunname maddelerinde sahte belge düzenleyenlerin alınlarına damga basılarak teşhir edilecekleri beyan edilmektedir. Kanuni Rumeli Eyaleti Kanunnamesi m.139: “*Ve telbis ve tezviri zahir olanı muhkem hakkından gelip **alnına damga basalar...***”¹²⁸ Kanuni Rumeli Eyaleti Kanunnamesi m.70: “*Ve **terazide hilaf edip eksik satanlardan kanun üzere cerime alıp lazım gelirse siyaseten boynuna tahta gülle geçirip gezdireler.***”¹²⁹ Bu kanun maddelerinin uygulama örneklerini incelediğimiz sicillerde bulamadık.

Uygulamada farklı bir teşhir örneği olarak suçluların isimlerinin mahkeme defterine kaydedildiğini görmekteyiz. 1831 tarihli Karaman mahkemesindeki bir kayıтта, Larende şehrinde meydana gelen olayda, Mustafa Ağa isimli şahıs, sahtecilikle uğraştığı sabit olduğundan dolayı kendisinin müzevvir olduğu mahkeme defterine kaydedilmiştir.¹³⁰

Benzer bir örneği 1847 tarihli Urfa mahkemesindeki bir kayıтта görmekteyiz. Urfa'da

¹²⁰ Akgündüz, *Kanunnameler*, II, 292.

¹²¹ Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 315.

¹²² Akgündüz, *Kanunnameler*, VI, 675; Aynı hüküm II. Bayezid İstanbul İhtisab Kanunnamesi m.70'te vardır. Akgündüz, *Kanunnameler*, II, 292; Ve III. Murad devri Temeşvar eyaleti kanunnamesi madde 36'da da geçmektedir. Akgündüz, *Kanunnameler*, VIII, 586.

¹²³ Akgündüz, *Kanunnameler*, IX, 526.

¹²⁴ “*Karye-i Nerdübanlı'dan Cafer b. Hamza nam kimesnenin işlediği ekmekten bir akçelik **ekmeği narhdan yüz yirmi beş dirhem eksik geldiği** sebepten **cürm hüküm olunup** deftere ketb olundu. 920/1514.” İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil(919-927/1513-1521), haz. Bilgin Aydın-Ekrem Tak, İSAM Yayınları, İstanbul 2008, s. 147.*

¹²⁵ “*Üsküdar'dan Osman b. Zekeriya bir buçuk kile un satıp **beş yüz dirhem eksik** çıkıp bade's-sübut **cürm hüküm** olduğu sebepten deftere ketb olundu. 920/1514.” İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (919-927/1513-1521), s. 140.*

¹²⁶ Akgündüz, *Kanunnameler*, II, 294.

¹²⁷ “*Anadolu beğlerbeğisine ve Selendi kadısına hüküm ki: Selendi ahalisinden müderris Muhyiddin ve hatiplerden Müslümüddin ve Alaaddin ve Hayreddin ve ayanından bazı kimesneler dergah-ı muallama muhızır gönderip Selendi reayasından Divane Umuroğlu Mustafa nam kimesne on beş yıldan mütecevizdir ki kaza-i Kula'ya gelip mütemekkin olup şirret u şeka ve **kallaplıkla** ve fitne ve fesad ve aymazlıkla meşhur olup birkaç defa zahir olmakla **tağrir ü şerir merkebe bindirilip teşhir olmuş iken** memnu' olmayıp... 1573.” Rahman, Şahin. 22 Numaralı Mühimme Defteri'nin (981-1573) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2014, s. 89.*

¹²⁸ Akgündüz, *Kanunnameler*, VI, 470.

¹²⁹ Akgündüz, *Kanunnameler*, VI, 675; Aynı hüküm III. Murad devri Temeşvar eyaleti kanunnamesi madde 36'da da geçmektedir. Akgündüz, *Kanunnameler*, VIII, 586.

¹³⁰ “*Larende mahallatından Dahhak mahallesi sakinlerinden Çavuşoğlu Mustafa Ağa nam kimesne üç defa mürafaasında **tezvira süluku inde-ş-şer'i'l-enver zahir ve aşikar olmakla** merhum Mustafa **müzevvir makulesinden olup** ve tezvira ile meluf olduğu **işbu sicil-i mahfuz kayd olundu...** 1246/1831.” Gürbüz, Sevda, 296 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal İdari ve Hukuki Hayat, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi), Konya 2009, s. 197.*

meydana gelen olayda, Osiko Osman isimli şahıs, sahteciliğinin ortaya çıkması ve vekil olduğu kişinin davasında da sahtecilik yapması sebebiyle bundan sonraki davalarda vekaletten azledilmiştir. Ayrıca ismi mahkeme defterine de kaydedilmiştir.¹³¹

2.11. Müsadere Cezası

Uygulamada dolandırıcıların ellerindeki malların itlaf edildiğini de görmekteyiz. İstanbul, Galata ve Eyüb'te bulunan bazı şişeci esnafı imal ettikleri şişelerin kalitesini bozarak hileli üretim yaptıklarından dolayı şişelerin kırılması cezası verilmiştir.¹³² Benzer şekilde bazı bakırcıların sahte ve çürük imalat yapmalarından dolayı ferman yayınlanarak bu tür sahte kapların kırılmasına karar verilmiştir.¹³³

1727 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıтта, eski ve sahte kazanların ayıbını örtmek için Bosna işi sahte kalay yaparak satmak isteyen kişilerin ellerindeki kazanları denize atılmıştır.¹³⁴

Uygulamada dolandırıcıların dükkanlarının kapatıldığını görmekteyiz. 1726 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıтта, sahte ve kalitesiz çivi üreterek müşterileri aldatan esnafın dükkanlarının kapatılarak hile yapmayan ustaların yanında çalışabilecekleri ifade edilmiştir.¹³⁵

1585 tarihli Eyüb mahkemesindeki bir kayıтта, Mahmut isimli şahsın evinde kalp para ve kalpazanlık aletlerinin bulunması, kendisinin de firari olması üzerine evindeki elbiselerin müsadere edilmesine hükmedilmiştir.¹³⁶

2.12. Meslekten İhraç (Men) Etme Cezası

Uygulama dolandırıcılık suçuna meslekten ihraç yaptırımı da icra edilmektedir. 1726 tarihli İstanbul mahkemesindeki bir kayıтта, Hüseyin isimli şahıs, sahte kılıç kabzası üretmek ve benzeri hileleri yapmaktan dolayı meslekten ihraç edilmiştir.¹³⁷ Aynı defterdeki başka bir kayıтта, nişastayı iyi pişirmedeği halde iyi pişmiş diyerek satan esnaf meslekten çıkarılmıştır.¹³⁸ Hile yaparak sade yağın içine kalitesi düşük ve ucuz don yağı ve eritilmiş hayvan yağı katarak satan bazı yağcı esnafına meslekten ihraç yaptırımı uygulanmıştır.¹³⁹

2.13. Azil Cezası

Kanuni Anadolu Eyaleti Kanunnameleri m.15: “*Ve hîn-i teftişte eğer kuzattan ve eğer*

¹³¹ “Osiko Osman bazı vekalette **Abdullah’ın davalarını suret-i tezviriyle ibtal ve iğfal etmiş olarak gadri-küllî etmiş olduğu ekserin malumu olup ve ihbar eylediklerinden min ba’d vekaletinde olduğu davaları mesmu’ ve makbule olunmayıp...şu mahalle kayd şud...1263/1847” Yıldız, 204 Numaralı Şer’iyye Sicil Defterine Göre Urfa’da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat, s. 283.**

¹³² Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 296.

¹³³ “...**sakat ve ma’yub olmağla ol dahi fûruht olunmayıp kesr oluna** ve kazan ve güğüm ve bakracın kaynatması pak ve sağ ve kavi ola ve tencere ve sahan ve ibrik envâr’ ve leğen ve hoşab tası ve sair bi’l-cümle bakırlar ( ) ve sakat ve ma’yub olmaya ve eğer bu misilli **ma’yub bakırlar bulunursa kesr oluna...**” Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 296.

¹³⁴ “Balada tahrir olunan evânî-i nühasiyye kalb ve redî olmağla kabil-i istimal olmayıp ayıbını setr için Bosna işi misilli üzerlerine sevâd ve kalay vaz’ olunmuş iken kalaycılar ve bakırcılar kethüdaları yedleriyle ahz ve divan-ı âliye ihzar olunduktan ber vech-i muharrer **kalb ve redî olduğu zahir ve müteayyin olmağla bade’l-yevm kimesneye bey’ olunmamak ve istimal olunmamak için dergaya ilk olunmak babında...** 1139/1727.” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (1138-1151/1726-1738), haz. Fuat Recep-Sabri Atay-Hüseyin Kılıç-Yılmaz Karaca-Rasim Erol-Salih Kahrıman, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, s. 341.

¹³⁵ “Enser (çivi) kat’ edici taifesinin kethüdaları Hızır Beşe ve taife-i mezbureden malumü’l-esâmî zimmiler meclis-i şer’de yine taife-i mezbureden ashab-ı arzuhal...nam zimmiler sanatımız erbabından olup lakin **ham-dest olduklarından gayri mukaddema ve hala işledikleri enser atik enserden tavlanmış kalb ve alçak olup cedid enser namıyla tağrir ederek ibadullahâ bey’ etmeleriyle ızrar-ı âmme eyledikleri ecilden nizamımızın ihtilaline bais olmalarıyla... mutemed ustalardan birer usta yanına halifelik ile işleyip irtikab-ı hileden muhafazaları...müstakil dükkanda sanat-ı mezbureyi işlemekten men’...** 1138/1726.” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, s. 154.

¹³⁶ “Çavuş Kasım mahallesinde mülk evi olup **sabıkan evinde sikkeler ve kallab âlâtı bulunup gaib olan Mahmud nam kallabın mevcut olan esvabı tahrir olunsun deyi sabıkan ferman olunup...varılıp evinde bulunan esvabı tahrir olunup...esvabı bey’ edip akçesini mirî için zabt...**992/1585” İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (993-995/1585-1587), haz. Baki Çakır- Ayşe Seyyide Adıgüzel- Zeynep Trabzonlu- Hilal Kazan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 172.

¹³⁷ “İstanbul’da kılıççı esnafının kethüdaları Yakub b. Ali ve yigüitbaşları Ahmed b. Ali ile sair ustalarından (altı isim) nam kimesneler meclis-i şer’de hırfet-i mezbureden Hüseyin b. Hasan mahzarında **mezbur Hüseyin sakız ağacından yaptığı kılıç kabzasının üzerine siyah boya ile boyayıp abanoz ağacına taklid ve bunun emsali nice nizamımıza muhil ve mugayir kalb kabza yapıp gelen müşterileri iğfal ve tağrir etmek adet-i müstemirresidir deyi her biri teşekki ve mezbur bade’l-yevm ol makule kalb işlemekten men’ ve içlerinden ihrac olunmak...**1138/1726.” İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, s. 109.

¹³⁸ İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, s. 152.

¹³⁹ Demirtaş, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, s. 310.

naiblerden telbis zahir olursa, emin arz eyleye. Ta ki, kadıdan ise azl olunup naibten ise muhkem tedib olunup niyabetten red oluna.¹⁴⁰

Uygulamada sahtecilik yapan naiblere öncelikle azil yaptırımı, suç işlemeye devam etmeleri halinde daha ağır ta'zir cezaları verilmiştir. 1595 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Kütahya'da meydana gelen olayda, Kütahya mahkemesinde bazen katiplik bazen naiblik görevinde bulunan Mustafa isimli şahıs, sahte hüküm yazarak halkı zor duruma düşürmesinden dolayı naiblik ve katiplikten azledilmiştir. Bir şekilde mahkemede görevine geri gelirse kürek cezası verileceği beyan edilmiştir.¹⁴¹ 1617 tarihli mühimme defterindeki bir kayıta, Kengiri'da naiblik ve katiplik yapan Bekir isimli şahsa, sahte emir, berat, sicil ve hüccet yazmasından dolayı niyabetten azil ve sürgün cezası verilmiştir.¹⁴²

SONUÇ

Çalışmamızda Osmanlı ceza hukukunda hile (aldatma-dolandırıcılık) suçları ve cezalarını, Osmanlı ceza hukukunun teori kısmını oluşturan fetva mecmuaları ve kanunnameler ile pratik kısmını oluşturan mahkeme defterleri diğer adıyla şer'iyye sicilleri veya kadı defterleri bağlamında incelemeye çalıştık.

Örnekler üzerinden genel olarak şu değerlendirmeleri yapmamız mümkündür. Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir. Osmanlı ceza hukuku büyük ölçüde İslam ceza hukukunun tatbik edildiği bir alandır. Ancak Osmanlı'ya has olan örfi hukuk, yeni ta'zir suçları ve hafif-ağır yeni ta'zir cezaları belirlemede önemli bir etkiye sahiptir. Zaten şer'i hukuk ülüemre ta'zir suçları ve cezaları belirleme noktasında belirli bir alan bırakmaktadır. Bundan dolayı klasik İslam ceza hukukunda daha önce örnekleri mevcut olmayan yeni ta'zir cezalarının Osmanlı'da uygulandığını gördük.

Bu cezalardan biri siyaseten katl ve organ kesme yaptırımlarıdır. Bu yaptırımlar belirlenirken suçun, suçlunun vasfı ve suça etkili olan haller dikkate alınmaktadır. İşlenen suçun hafif veya ağır olması ve suçun tekerrür ve itiyad haline gelmesi, cezanın hafif veya ağırlaşmasını sağlar. Yukarıda örnekleri geçtiği üzere hile suçunun ilk defa işlenmesi halinde suçluya, nispeten daha hafif sayılacak cezalar hem kanunnamelerde hem fetvalarda öngörülmekte hem de mahkeme kayıtlarındaki uygulamalarda görülmektedir. Ancak suçun tekerrür etmesi veya işlenen suçun toplumun büyük bir çoğunluğunu etkilemesi halinde ise daha ağır yaptırımlar öngörülmekte ve uygulanmaktadır.

Siyaseten katl ve organ kesme cezaları genellikle toplumun hemen hemen hepsini etkileyecek alışveriş konularındaki aldatma suçlarında uygulanmaktadır. Özellikle sahte para yapmak suretiyle kalpazanlık yapmak ve toplumun temel yiyecek maddesi olan ekmek üzerindeki hile suçları bazı dönemlerde siyaseten katl ve organ kesme yaptırımları ile engellenmek istenmektedir. Bu cezalara hükmedilirken fetvalarda ve uygulama örneklerinde görüldüğü üzere suçun şer'an sabit olmasına dikkat edilmektedir. Ekmekte yapılan hile suçlarına III. Selim dönemine kadar olan kanunnamelerde daha hafif cezalar öngörülmürken III. Selim döneminde esnaf teşkilatının bozulması, hile ve dolandırıcılığın artmasından kaynaklı olarak bu dönemdeki hattı hümayunlarda, özellikle ekmekle alakalı hile suçlarına daha ağır yaptırımlar öngörülmektedir. Bu ağır yaptırımları düzenleme konusu, İslam hukukunun ülüemre verdiği ta'zir suç ve cezalarını belirleme, gerektiğinde cezaları ağırlaştırma veya hafifletirme yetkisinden kaynaklanmaktadır. Bu cezalarda hafifletirme veya ağırlaştırma yetkisini kullanan ülüemre, İslam hukukundan sapmıştır ve keyfi düzenleme yapmıştır şeklinde bir eleştiri yapmak haksız görünmektedir.

Toplumun genelini ilgilendirmeyen veya tekerrür etmeyen hile suçlarına siyaseten katl ve uzuv kesme cezalarına göre nispeten daha hafif kabul edilebilecek ta'zir yaptırımlarından olan dayak, hapis, sürgün, kürek, kalebentlik, prangabentlik, teşhir, azil, meslekten ihraç, müsadere ve para cezaları gibi yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu cezalar hem Osmanlı'nın klasik döneminde hem de tanzimat döneminde uygulanmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi aynı suç işlemeyen zanlılardan birine ağır yaptırım diğerine hafif ta'zir yaptırımlarından

¹⁴⁰ Akgündüz, *Kanunnameler*, V, 42.

¹⁴¹ Şahin, *72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002-1003) (vr.271-473) İnceleme-Metin*, s. 122.

¹⁴² "Kengiri beğine ve kadısına hüküm ki...Bekiroğlu Ahmed nam kimesne **kendi halinde olmayıp daima telbis ü tezvîr emr ü berat yazıp kâh naib ve kâh katip olup müslümanların hakkında müzevver sicil ü hucdet ve arz u mahzar yazmağla fukaraya hilaf-ı şer'-i şerif teaddi eylediği mukaddema arzolandukda; min-ba'd "niyabet hizmetinde istihdam olunmayıp ref' oluna."** deyi hakkında defeatle evamir-i şerife varid olup kibel-i şer'den tenbih olundukta memnu' olmayıp...**geri kendi halinde olmayıp tezvîr ü telbis emr ü berat yazdığından** mezbur **Kıbrıs'a sürgün olup**...1026/1617" 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618), s. 116.

birinin uygulanması, suçlunun vasfı ve suçun tekerrür edilip edilmemesine göre değişmektedir.

Sonuç olarak şöyle bir değerlendirme yapmamız mümkündür. Osmanlı hukuk uygulayıcıları hem klasik dönemde hem de tanzimat döneminde toplumun huzurunu hile yaparak kaçırılan suçlulara caydırıcı cezalar vermekten çekinmemiştir. Caydırıcı cezalardan olan siyaseten katl ve organ kesme yaptırımlarına karar veren ve uygulayan yetkili kişilerin bu eylemlerini "şer'î hukuktan sapma" olarak nitelendirmek mümkün görünmemektedir. Ülülemler kendisine verilen bu yetkiyi toplumun menfaatini korumak ve devam ettirmek için gerektiğinde kullanmıştır.

Kaynaklar

- Afyoncu, Erhan, "Nişancı", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 156-158.
- Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kânunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, 9 Cilt, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- ....., "Osmanlı Hukukunda Şer'î Hukuk-Örfî Hukuk İkilemi ve Yasama Organının Yetkileri", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, XII/2, 1999, s. 117-121.
- Akıllı (Acar), Tuğba, *3 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin (s.1-100) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi), Tokat 2006.
- Akyıldırım, Taylan, *259 Numaralı Şer'iyye Sicili Defterine Göre Galata*, (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), İstanbul 2010.
- Âmir, Abdulaziz Musa, *et-Ta'zîr fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire 1969.
- Aslan, Nasi, "Klasik Dönem Ceza Kanunnâmeleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şeriliği Üzerine", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III/2, Adana 2003, s. 17-44.
- ....., "Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetvâ ve Kazâ Münasebeti", *Dini Araştırmalar Dergisi*, II/4, 1999, s. 85-100.
- Atar, Fahrettin, "Azil", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 326-327.
- Avcı, Mustafa, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 2. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2014.
- ....., *Türk Hukuk Tarihi*, Atlas Yayınları, Konya 2017.
- ....., *Hukuk Tarihimizde*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2014.
- ....., "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 45, Ankara 2002, s. 128-147.
- Avvâ, Muhammed Selim, *fi Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, Dâru'n-Nahda, Kahire 2006.
- Aydın, Mehmet, *Türk Hukuk Tarihi*, 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2012.
- ....., "Osmanlı Hukuku'nun Genel Yapısı ve İşleyişi", *Türkler*, sy. 25, Ankara 2000, s. 15-20.
- Bardakoğlu, Ali, "Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine", *Yeni Türkiye*, Osmanlı Özel Sayısı, Ocak, Şubat 2000, sy. 31, s. 709-714.
- Bardakoğlu, "Ceza", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 470-478.
- ....., "Hapis", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 54-64.
- ....., "Garâmet", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 359-361.
- Başoğlu, Tuncay, "Ta'zîr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, XL, 198-202.
- Baytimur, Suha Oğuz, *25 Numaralı Kalebend Defteri (H.1205 / M. 1790-1791)*, (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi), Elazığ 2005.
- Behnesî, Ahmed Fethi, *el-Ukûbe fi'fikhi'l-İslâmî*, Dâru'r-Râid el-Arabî, Beyrut 1983.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu*, 8 Cilt, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1976.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Zübeyr Nasır, 9 Cilt, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2001.
- Buhûti, Mansur b. Yunus b. İdris, *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, thk. Muhammed Emin ed-Dinnâvi, 15 Cilt, yyy, byy ts.
- Boynukalın, Mehmet, "Suç", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XXXVII, 453-457.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmed, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay, İstanbul

- 2011.
- Çakır, İbrahim Ethem, *10 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.179-356)*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2006.
- Çelik, Reşat, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-90)*, (Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi), Bitlis 2015.
- Çoban, Harun, *5 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2010.
- Demirtaş, Mehmet, *Osmanlı Esnafında Suç ve Ceza*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Yayınları, İstanbul 1972.
- Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2008.
- el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "Cinâyet", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1989, XVI, 59-63.
- ....., "Ğarâmet", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1994, XXXI, 147-148.
- ....., "Ğışş", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1994, XXXI, 218-228.
- ....., "Hadîa", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1990, IXX, 32-35.
- ....., "İhtilâs", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1983, II, 288-289.
- ....., "Nefy", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1983, XLI, 118132.
- ....., "Ta'zîr", Vizâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt 1988, XII, 254-287.
- Eren, Yunus, *34 Numaralı ve H. 986/1578 Tarihli Mühimme Defteri (1-164)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2011.
- Esen, Hüseyin, *İslam Hukukunda Mali Cezalar*, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2006.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Nişancı", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964. IX, 299-302.
- Günay, Hacı Mehmet, "Tağrîr", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, IXL, 375-376.
- Günay, Musa, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, (Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi), Samsun 1996.
- Gürbüz, Sevda, *296 Numaralı Karaman Şer'iyye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal, İdari ve Hukuki Hayat*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi), Konya 2009.
- İbn Ferhûn, Ebû'l-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed, *Tebşiratü'l-hükkâm fî usûli'l-akdiye ve menâhici'l-ahkâm*, thk. Cemal Muraşuli, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim el-Misrî, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 8 Cilt, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr *el-Hudûd ve't-Ta'zîrât*, thk. Bekr b. Abdillâh Ebû Zeyd, Dâru'l-Asıme, Riyad 1995.
- İbn Kudâme, Muvaffaküddin Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, thk. Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki-Abdülfettâh Muhammed el-Huly, 15 Cilt, yyy, Riyad ts.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.
- İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (993-995/1585-1587)*, haz. Baki Çakır-Ayşe Seyyide Adıgüzel-Zeynep Trabzonlu-Hilal Kazan, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi 19 Numaralı Sicil*, haz. Yılmaz Karaca-Rasim Erol, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (1138-1151/1726-1738)*, haz. Fuat Recep-Sabri Atay-Hüseyin Kılıç-Yılmaz Karaca-Rasim Erol-Salih Kahriman, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 21 Numaralı Sicil (1002-1003/1594-1595)*, haz. Rasim Erol-Hüseyin Kılıç, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (919-927/1513-1521)*, haz. Bilgin Aydın-Ekrem Tak, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (930-936/1524-1530)*, haz. Yasemin Dağdaş-Zeynep Berktaş, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil (940-942/1534-1536)*, haz. Kenan Yıldız, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 84 Numaralı Sicil (999-1000/1590-1591)*, haz. Rifat Günalan, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

- Kal'a, Ahmet, "Esnaf", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XI, 423-430.
- Karacan, Tuba Meryem, *101 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi), Antalya 2010.
- Karal, Enver Ziya, *Selim III'ün Hattı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Karataş, Osman, *3 Numaralı Mühimme Zeyli (176-351)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2010.
- Kavaklı, Sibel, *929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi), Çorum 2005.
- Kaya, Muhammet Samet, *69 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-168)*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2013.
- Kaygusuz, Zülfiye, *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2006.
- Keleş, Adem, *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.172-331)*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2011.
- Kılıç, Ömer, *4 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2010.
- Kılınç, Ahmet, *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası*, Adalet Yayınevi, Ankara 2014.
- Koç, Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*, Aybil Yayınevi, Konya 2017.
- ....., "Yürürlük (Mahkeme Kararları) Örneklerinden Hareketle Osmanlı Ceza Hukukundaki Fetva-Kazâ İlişisine Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, Konya 2017, s. 117-138.
- Koşum, Adnan, "Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/17, Isparta 2006, s. 146-160.
- Köse, Saffet, "Osmanlıda Şer'i Cezalar", *İslâmiyat*, II/4, Ankara 1999, s. 23-32.
- ....., "Hile", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 28-29.
- ....., "Hiyel", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 170-178.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.
- Nacak, Süleyman, *34 Numaralı Mühimme Defteri H. 986-M. 1578 Transkripti ve Değerlendirmesi (s.164-326)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2011.
- Rahman, Şahin, *22 Numaralı Mühimme Defteri'nin (981-1573) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri 2014.
- Şahin, Zafer, *72 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1002-1003), (vr. 231-473) İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014.
- Şakar, Muzaffer Fehmi, *1691-1692 Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-145)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2007.
- Şekerci, Osman, *İslam Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1996.
- Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziye*, trc. Süleyman Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul 2009.
- Tanrıvermiş, Abdullah, *72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002-1003) (vr. 1- 230) İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014.
- Taşkesenlioğlu, Cihat, *74 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s.1-117)*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2012.
- Tekin, Yaşar, *Şer'iyeye Sicilleri Işığında Osmanlı Devletinde Ta'zir Suç ve Cezaları*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 1995.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, 5 Cilt, Mektebetü Mustafa Albani, Kahire 1978.
- Tomar, Cengiz "Müsâdere", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 65-67.
- Torun, Murat, *III Numaralı (H.983-984/M.1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi(s.1-175)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2014.
- Türcan, Talip, "Sürgün", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXVIII, 164-166.
- Udeh, Abdulkâdir, *et-Teşrü'l-cinâiyyi'l-İslâmi mukârinen bi'l-kânûni'l-vad'i*, 2 Cilt, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998.

- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Yayınevi, İstanbul 1998.
- Yazıcı, Murat, *39 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.119-240)*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi), Erzurum 2013.
- Yıldız, Ali, *204 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterine Göre Urfa'da Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul 2010.
- Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali b. Mihcen, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 6 Cilt, el-Matbaatu'l-Kübrâ el-Emiriyye, Bulak 1896.
- 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), haz. Nezihi Aykut-İdris Bostan- Murat Cebecioğlu-Feridun Emecan-Mücteba İlgürel-Mehmet İpşirli-Cevdet Küçük-Özcan Mert-Abdülkadir Özcan-İlhan Şahin-Hüdaî Şentürk-Mustafa Çetin Varlık, BOADB Yayınları, Ankara 1993.
- 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1995.
- 6 (II) Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1995.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1998.
- 7 (II) Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1999.
- 7 (III) Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Hasan Çağlar-Mustafa Serin-Osman Uslu-Fuat Yavuz-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1999.
- 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1572), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Muhammed Safi-Mustafa Serin-Osman Uslu-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 1996.
- 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618), haz. Hacı Osman Yıldırım-Vahdettin Atik-Murat Cebecioğlu-Ayhan Özyurt-Mustafa Serin-Fuat Yavuz-Numan Yekeler, BOADB Yayınları, Ankara 2000.

Deception (Cheat- Fraud) Crimes and Penalties in Ottoman Penal Law

Abstract

Crimes in classical Islamic law books are classified as whether or not their penalty was specified by law-maker and the crimes of had, retaliation, and ta'zir which draws attention to the type of crimes and penalties. Had crimes refer to penal sanctioning of which amount and condition were determined by human being and must be fulfilled as the right of Allah. Crime of retaliation takes place as the result of unfair attack committed against life and body integrity of individuals. If these crimes are committed deliberately, foreseen principal punishment is retaliation and this is determined by law-maker. Crimes of ta'zir mean the unlawful actions which do not have not any specified penal sanction by the law-maker, out of the crimes of had and retaliation, amount and execution were left to legislative power and its discretion was given to judge in some measures, violating the rights of Allah and servant. As deception (cheat- fraud) actions are dealt within crimes of ta'zir in Islamic penal law, it is also handled within crimes of ta'zir in Ottoman Penal Law in which Islamic law was substantially performed. Counterfeiting, forge a paper, and cheating actions about food materials of tradesman mostly form the crimes of deception in Ottoman law. As these type of crimes, which are mostly encountered in shopping acts, lead to the deception of people and violate the feeling of mutual trust, which is regarded as indispensable in commercial activities, and causing undeserved gain, corporal punishment, which is also a ta'zir punishment, is mostly executed to doers of this crime in Islamic penal law. However, as seen in fatwa journals, rule book articles, and court books, which are regarded as written sources of Ottoman penal law, various light-serious ta'zir sanctions are executed for doers who committed similar crimes by taking into consideration classification of crime, criminal and cases effective on crime. Various ta'zir sanctions, such as death for politics, amputation, penal servitude, prison, confinement in a fortress, shackles, beating, exposure, dismissing from profession, dismissal, capture and fine, are performed for criminals in Ottoman law practices.

Keywords: Ottoman, deception, cheat, ta'zir, beating.